Esin Budak

TARIMSAL ÜRETİM VE SOSYAL SINIFLAR

DİYALEKTİK
Kitap Dizisi-1

Esin Budak

TARIMDA ÜRETİM ve SOSYAL SINIFLAR

DİYALEKTİK
Kitap Dizisi-1

Sömürgeden Sosyal Kurtuluşa
[İLKEL KOMÜNADAN MODERN SOSYALİZME] DOĞRU: KÜRTLER

DİYALEKTİK KİTAP DİZİSİ—2
(Hazırlanıyor)

YAY AJANS
DİYALEKTİK KİTAP DİZİSİ—1

Kapak Düzeni: Yay Ajans

●

Dizgi: Bibliotek

●

Baskı: Aydınlar Matbaacılık

Yayın hakkı Yay Ajans'a aittir.

İsteme Adresleri:

Bibliotek Babıali Cad.
N0:14/3 Cağaloğlu / İST.
Tel: 513 43 60

Sentez Yayın/Tanıtım
Sıraselviler Cad. Havyar Sok.
N0: 28/4Taksim/İST.
Tel: 244 10 77-252 15 55
245 78 04 Fax: 252 55 93

"Her zaman şu görüşteyim ki toplumsal devrim ciddi olarak temelden yani toprak mülkiyetinden başlamak zorundadır."

[Marks-Engels]

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
BÖLÜM I
AYRIM I: KAPİTALİST RANTA KLASİK GEÇİŞ
A: DİRLİK DÜZENİ
B: ÜRÜN RANT
C: PARA RANT
AYRIM II. OSMANLIDA KAPİTALİST RANTA GEÇEMEYİŞ SÜRECİ
A: DİRLİK DÜZENİ
B: KESİM DÜZENİ
C: KLASİK PARA RANTI İLE KESİM DÜZENİ ARASINDAKİ FARKLAR
BÖLÜM II.
AYRIM I. ÜRETİMDE EŞİTSİZ GELİŞİM
A: BÖLGELER DÜZEYİNDE EŞİTSİZ GELİŞİM
B: İLLER DÜZEYİNDE EŞİTSİZ GELİŞİM
AYRIM II. TARIMDA SOSYAL SINIF VE TABAKALAR
BÖLÜM III
AYRIM I. ÜRETİM TEMELİ
A: PAZAR İÇİN ÜRETİM
B: MODERN TEKNİK KULLANIMI
C: İŞGÜCÜ KULLANIMI
AYRIM II. MÜLKİYET ÇATISI
A: TARIM ALANININ DAĞILIMI
B:EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ
C: BÖLÜŞÜM İLİŞKİLERİ

BÖLÜM IV

AYRIM I

SONUÇ:

A-TARIMDA KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ

B-TARIMSAL ÜRETİM DEĞERLERİNİN FİNANS KAPİTALE TESLİM EDİLİŞİ

C- TARIMDA FEODALİZMİN TEFECİ-BEZİRGAN AYAĞI

AYRIM II

AMAÇ: STRATEJİ TARTIŞMASINA GİRİŞ

A-KLASİK DEMOKRATİK DEVRİM

B-SOSYALİST DEVRİM

C-DEMOKRATİK DEVRİMİN MODERNLEŞTİRİLMESİ

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Araştırmamın temel amacı; Türkiye'de tarımsal yapıyı inceleyerek "egemen üretim biçimi"nin ne olduğunu saptamaktır. Fakat bu saptama yapılmaya çalışılırken, Avrupa, Amerika ve İngiltere'deki tarımsal kapitalizmi şablon gibi kullanarak Türkiye'ye uyarlama çabalarına girmenin bizi yanlışlıklara sürükleyeceğini bilerek, daha çok tarımsal kapitalizmin ana karakteri olan ürünün metalaşması, emeğin metalaşması süreci, modern teknik kullanımı ve eşitsiz gelişim üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın giriş bölümü, kendi içinde bağımsız bir bölümdür. Kapitalist ranta klasik geçiş ile Osmanlı'da kapitalist ranta geçemeyiş süreci ele alınarak; Türkiye'nin kapitalizme geç ve çarpık geçişinin rant boyutu gündemleştirilmek istenmiştir. 1950'ye kadar olan süreç, sadece tarım değil tüm boyutlarıyla incelenmeye değer başlıbaşına ayrı bir araştırma konusudur.

Çalışmada milliyet çelişkisine girilmemiş büyük ölçüde tarımsal üretim ve sosyal sınıflarla ilgili yorumlar yapılmıştır.

Mart-1991

Esin Budak

İŞÇİ SINIFI EYLEMLERİ ve DEVRİMİMİZ

DİYALEKTİK KİTAP DİZİSİ—3
(Hazırlanıyor)

BÖLÜM I

AYRIM I. KAPİTALİST RANTA KLASİK GEÇİŞ

"Kapitalist üretimin ilk başlangıcında daha 14.veya 15. yüzyılda dağınık olarak bazı Akdeniz kentlerinde rastlanmakla birlikte, kapitalist dönemin başlangıcı 16. yüzyıldır. Bu üretim belirdiği yerlerde, serflik çoktan ortadan kaldırıldığı gibi, ortaçağın en yüksek ilerlemesi olan bağımsız kentlerin varlığı çoktan yokolma yoluna girmişti... Tarımsal üreticilerin, köylülerin mülksüzleştirilmeleri, topraktan ayrılmaları, bütün bu sürecin temelidir. Bu mülksüzleştirmenin tarihi, çeşitli ülkelerde, farklı şekiller alır ve çeşitli evrelerini farklı sıralar izleyerek farklı dönemlerde tamamlar. Yalnız... İngiltere'de klasik biçimde görülür"(1)

Kapitalist sistemin önkoşulu demek ki; üreticilerin üretim araçları üzerindeki mülkiyetinden kopmuş olmasıdır. Bunun için;

1) Doğrudan doğruya üretici emekçinin, topraktan özgürleşmesi köle-serf olmaktan çıkması,

2) Loncaların egemenliğinden kurtulması,

3) Feodal düzenin her türlü güvencesinden yoksun olması gereklidir. Bunlar önkoşuldur, ancak yeterli değildir.

Aynı zamanda "Sanayi kapitalistleri...servet kaynaklarını ellerinde bulunduran feodal beyleri de yerlerinden uzaklaştırmak".. zorundadırlar.(2)

Kapitalist üretimin temel süreci; "Tarımsal üreticilerin, köylülerin

(1) Karl Marx, Kapital I. Cilt, s. 754.
(2) Karl Marx, a.g.e., s. 753

mülksüzleştirilmeleri" ise, bu süreçte topraktaki para-rant şekli bir geçiş teşkil eder veya serbest köylü mülkiyetine veya kapitalist üretim biçimine yol açar. Öyleyse kapitalist toprak rantının doğuşuna bakarak batının kapitalizme geçiş; Osmanlılığın ise geçemeyiş sürecini açıklayabiliriz.

A. EMEK RANT

Emek rant ".... en basit biçimiyle, doğrudan üreticinin, gerçekte ya da hukuken kendisine ait olan iş aletlerini (saban, sığır, vb.) kullanarak, haftanın bir kısmında gerçekten kendisinin sahip olduğu toprağı ektiği ve geri kalan günlerde, feodal beyden hiçbir karşılık almaksızın feodal beyin malikanesinde çalıştığı..." (3) durumda ortaya çıkan toprak rantıdır.

İş aletlerinin sahibi ve toprağın zilyedi durumundaki üretici toprak rantının bu en ilkel şeklinde :

1.Emek zamanının bir kısmında kendisinin sahip olduğu-burada söz konusu edilen mal sahipliği değil, toprağın zilyetliğidir- toprağı işler.

2. Emek zamanının diğer kısmında ise feodal beyin malikanesinde çalışır.

3. Feodal beyden karşılığında hiçbir şey almaz;

4. Ödenmemiş artı-emeği feodal bey "zorla" kendisine mal eder;

5.Doğrudan üretici feodal beye kişisel bağımlılıkla bağlanmıştır.

Ancak kendi tarımsal faliyetini ve hatta ev sanayicilerini bağımsızca yürütmesiyle köleden ayrılır.

Bu koşullar altında üreticinin servet edinmesi olası mıdır?

"Nihayet , emek rant, tüm öteki koşullar eşit kaldığında doğrudan üreticinin kendi durumunu iyileştirmeye, servet edinmeye, vazgeçilmez geçim araçlarının üstünde bir fazla üretmeye ne ölçüde muktedir olacağı...Artı emeğin nispi miktarına ya da yüklümlü emeğin

(3) Karl Marx, Kapitalist Rant Üzerine, s. 234.

başlangıçta haftada iki gün olduğunu kabul edelim... Ama doğrudan üreticinin kendisinin kullanımında olan haftanın geri kalan günlerinin üretkenliği, onun deney sırasında gelişmesi gereken değişken bir büyüklüktür; tıpkı edindiği yeni istekler gibi ve tıpkı ürünün piyasasının genişlemesinin ve işgücünün bu bölümünü kullanırken gösterdiği artan güvenin onu işgücünün daha büyük ölçüde kullanmaya özendireceği gibi. Burada unutulmamalıdır ki, onun işgücünün bu bölümünü kullanırken gösterdiği artan güvenin onu işgücünü daha büyük ölçüde kullanmaya özendereceği gibi, onun işgücünün istihdamı hiç de tarımla sınırla değildir, kırsal ev sanayiiine de içerir. Kuşkusuz burada elverişli koşullara, doğuştan gelen ırksal özelliklere vb. bağlı olarak belli bir iktisadi gelişmenin yer alması olasılığı ortaya çıkar" (4)

B. ÜRÜN (AYNİ) RANT

Ürün Rant:

1) Emek-rantta olduğu gibi doğal ekonomiyi gerektirir. Aynı zamanda bu tarım ile ev sanayinin birleşikliğidir. Ancak "Ayni rant, doğrudan üretici için daha yüksek bir uygarlık aşaması, yani emeğin ve genel olarak toplumun daha yüksek bir gelişme düzeyini öngörür" (5)

2)Emek renttan "....toprak beyinin ya da onun temsilcilerinin doğrudan gözetimi ve zorlaması altında harcamasının artık gerekli olmamasıyla ayrılır; doğrudan üretici, doğrudan zorlamadan çok koşulların itmesiyle, kırbaçtan çok yasal yollarla, bu emeğin kendiliğinden harcanmak üzere harekete geçirilir" (6)

3) Doğrudan üretici artık emek zamanının artı kısmını beyin malikanesinde değil kendi işlediği toprakta harcar. "... toprakbeyi... bu artı emeği doğal biçimiyle doğrudan doğruya almaz, bunun yerine içinde gerçekleştiği ürünlerin doğal biçimiyle alır." (7)

4) "Üreticinin kendisi için emeği ile toprak beyi için emeği, artık,

---

(4) Karl Marx, a.g.e., s. 238-39-40
(5) Karl Marx a.g.e, s. 240.
(6) Karl Marx a.g.e., s. 240
(7) Karl Marx, a.g.e, s. 241.

zaman ve yer açısından, elle tutulur biçimde ayrılmış değildir." (8)

Ürün-rantta doğrudan üretici daha fazla hareket serbestisine sahiptir. Emek zamanını feodal beyden bağımsızca istediği gibi kullanabilir. Bu da doğal olarak üreticiler arasında -toprak verimliliğinin her yerde farklı olması nedeniyle- iktisadi bakımdan büyük farklılıklara yol açabilir. Yeri gelince, doğrudan üretici için, diğer emekçileri sömürme olanakları mevcuttur. Zira, hali vakti yerinde köylüler tıpkı beyleri gibi serf tutabilmişlerdir.

C. PARA RANT

Para rant, ürün-rantın biçimce değişmesinden başka bir şey değildir. Tıpkı, ürün-rantın emek-rantın biçimce değişmesinden başka bir şey olmadığı gibi. Nitekim toprak rantının bu biçiminde hala doğrudan üretici mal sahibi değildir ve toprağın tasarrufçusudur; toprak beyine ödenmemiş emek ödemek zorundadır. Ancak bu biçimci değişiklik aynı zamanda tarihi koşullarında elvermesiyle kapitalist ranta dönüşecek niteliktedir de.

Para rantta:

1) Doğrudan üretici artık toprak beyine ürünü değil de, ürünün fiyatını verir "... hala en azından geçim araçlarının büyük bölümünü kendisi üretmeye devam ederse de, bu ürünün belirli bir bölümü şimdi metaya dönüştürmeli, metalar olarak üretilmelidir. Böylece, tüm üretim biçiminin niteliği azçok değişir. Bağımsızlığını toplumsal bağlantıdan kopukluğunu yitirir." (9)

2) Ulusal ekonomide -ticarette, sanayide, meta üretiminde, para dolaşımında- daha üst bir gelişme düzeyini öngörür.

3) Toprakbeyi ile tasarrufçu doğrudan üretici arasındaki ilişki gelenek ve görenekle değil, artık bizzat hukuk kapsamına giren sözleşmeye bürünür.

Sözleşmeyle bağıtlanan para ilişkisi; tasarrufçu doğrudan üreticiyi

---

(8) Karl Marx, a.g.e, s. 241.
(9) Karl Marx, a.g.e., s. 243.

kiracı haline getirir getirmez tabii ki genel üretim koşullarının elvermesiyle, feodal beyin rant yükümlülüğünden kurtularak bağımsız -mal sahibi- haline gelmesi ve fakat eski zilyetlerin gitgide daha çok mülksüzleşmesine yol açan süreci de başlatmış olur. Bu süreç :

1) İşgücünü para karşılığı satan gündelikçiler sınıfının marazi değil de süreklilik kazanması;

2) Hali vakti yerinde bağımsız üreticilerin gündelikçi çalıştırarak servet biriktirmesiyle giderek kapitalist çiftçi haline gelmesi;

3) O güne kadar kırın dışında duran kapitalistlerin de toprak kiralayarak tarıma kapitalist ilişkileri sokmasıyla devam eder.

AYRIM II : OSMANLIDA KAPİTALİST RANTA GEÇEMEYİŞ SÜRECİ

A.DİRLİK DÜZENİ

Osmanlılık, Anadolu topraklarına ayak basıp, toprak problemi ile karşı karşıya kalınca, zamanına göre adaletlice bir çözüm yolu bulur : Dirlik düzeni.

Dirlik düzeninin özü toprağın mülkiyetinin miri (ortaklaşa) olmasıdır. Toprak üretiminde ise iki zümre insan vardır : Çiftçiler ve dirlikçiler.

"Çiftçi : Bir çiftçi öküzle sürülecek kadar toprağı işleyen hür ekincidir. İşlediği toprağın mülkiyetine, bütün müslümanlardan her biri kadar sahiptir. Ama işlediği yer kendisinin malı, mülkü, değildir. İşlediği tarla sadece tasarrufundadır. Çiftçi müslümansa yalnız Öşür öder. Aslında "onda bir" demek olan ayni vergidir ve tekdir. Çiftçi hıristiyansa, öşürden başka bir de baş vergisi denen çil akçasıyla ödediği haraç verir" (10)

Anlaşılacağı üzere;

1) Dirlik Düzeni'nde toprak rantı ürün-ranta denk düşer. Devlete

(10) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih Tezi, s. 300-301

vergi şeklinde ödenmesi bu gerçeği değiştirmez.

2) Çiftçi, Batı Avrupa'daki gibi toprağın tam anlamıyla sahibi -mal sahibi- değil tasarrufçu durumundadır.

3) Çiftçinin karşısında özel kişi olarak toprak beyi yerine tüm toprakların sahibi sıfatına devlet çıkar.

4) Hıristiyan çiftçinin ayrıca çil akçayla ödediği haraç aynı zamanda para-rantın tohumudur.

"Dirlikçi : Toprak düzeninin devlet adına güdücüsüdür. "Sahibül arz" (toprağın sahibi diye de anılır. Gerçekte toprağın değil mülkiyetine, tasarrufuna dahi el süremez. Tasarruf... köylünün, mülkiyet bütün müslümanların hakkıdır... Sosyal görevlidir... Sosyal görevi : Barış zamanınında toprak üretimininin "ehil" ellerde en verimli yoldan yürümesi, tarım işlerinin aşayişi, köyde sosyal adaletin sağlanması gibi konuları tutar. Savaş zamanı ; çiftçiler tarım işleriyle rahatça uğraşırken dirlikçi, ilk çağrıda atını, silahını kapıp sınır boyunda ölmeye gider" (11)

Dirlikçi :

1) Devletle çiftçi arasında, devlet tarafından görevlendirilmiş bir memurdur.

2) Toprağın sahibi olmadığı gibi, tasarrufçusu bile değildir.

3) Barış zamanı adalet ve asayişi sağlamakla görevli, savaş zamanı ise cephede savaşçıdır.

B. KESİM DÜZENİ

Dirlik düzeni Osmanlılığın kurduğu bu saf siçimiyle uzun süre dayanamaz, soysuzlaşır. Devlet kasası boşalmıştır. Toprak geliri devleti geçindirmez olur. Kanuni zamanında buna getirilen çözüm, kesim düzenidir.

Kesim düzeninde toprak gene toplum malıdır ve devlet öşürünü, haracını almaya devam eder. Ancak toprağın tasarrufunu kesimciye

---

(11) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e., s. 301-302.

kiralayarak karşılığında kesimciden :

"1- Ücret-i muaccele (erken kira) toprağın "bedel" i misline yakın" para;

2- Ücret-i müeccele (geç kira) her yıl ödenen para.."[12] alır. Böylece ürünü saf olarak değil, paraya çevrilmiş haliyle eline geçirir. Bu da topraktaki para-rantta ifadesini bulur.

Kesimci ise toprağın tasarrufunu ele geçirmekle kalmaz ve geri kalan toprak gelirleri de kesimciye bırakılır. Dirlik düzeninde, devletle köylü üretmen arasında sadece dirlikçi varken şimdi;

1) Kesimci (mukataacı),

2)Tefeci-tüccar (mülzetim, sarraf) girmiştir.

Kesimci (mukataacı) :

1) Hiçbir sosyal görevi yoktur.

2) Toprağın tasarrufunu eline geçirmiştir ama toprağın işletilmesiyle ilgilenmez.

3) Topraktan rant kazanır.

4) Malikane olarak tasarrufuna kiraladığı toprağı kitabına uydurarak -Osmanlılıkta toprak resmen alınıp satılmaz- ömür boyu kendine "mal" eder.

Tefeci-Tüccar (Mültezim, sarraf) :

1) Mültezim, toprağın işleticisi, bir çeşit girişimcisidir. Toprağı kesimciden kiralar. Mültezim önce basit bir girişimcidir, sonra yavaş yavaş derebeyleşecektir.

2) Kesimci devlete vereceği ücretleri (erken kira-geç kira) kendisi bulmaz, ona veren mültezimdir. Mültezim kesimciye verdiğinin bir kaç mislini çiftçinin sırtından çıkarır.

3) Mültezimde parayı sarraftan alır. Sarrafta para karşılığında faizini alacaktır.

"Böylece, ortada mültezim, sağında kesimci, solunda sarraf : Osmanlı miri topraklarindeki verimden pay isterler ve alırlar. Bu yeni

(12) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e., s. 333.

düzen içinde çalışan gene aynı çiftçidir. Eskiden çiftçinin yaratığı ürün, onda dokuzu kendisi, onda biri devlete olmak üzere ikiye paylaşılırdı... Kesim düzeninde, çiftçi, devlet payı olan vergi (öşür, haraç) dan başka üç şeyi daha ödemek zorundadır. Kesimcinin iradını, mültezimin kârını, sarrafın faizini. (13)

C. KLASİK PARA-RANT İLE KESİM DÜZENİ ARASINDAKİ FARKLAR

Kesim düzeninde toprak rantı para-rantıdır demiştik. Fakat bu geçit rant tipi her yerde aynı sonucu doğurmamıştır :

"İngiltere'de para iradı şeklinin gelişmesi ile bizdeki mukataaların kanunlaşması aynı yüzyıla düştüğüne göre, o zamanlar Cihan tarihinin Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa'da hemen hemen aynı sosyal gelişmeye sahne olduğu anlaşılır. Aynı asırda cihan ticareti henüz Akdeniz köprüsünden geçtiğine ve bu köprünün başını Osmanlılık tuttuğuna göre, sosyal gelişimin Yakın Şarkta Batı Avrupa'dan ileri olabileceği de kabul edilebilir... Fakat sonra ne oldu? Avrupa kapitalizme girdi. Osmanlı İmparatorluğu... gerileyip çöktü. Bunun büyük tarihi... sebeplerin dışında kapitalin gelişmesi için gereken büyük şart : Uzak dış ticarettir. Bunun zaruri neticesi olan Amerika'nın, Ümit Burnu'nun keşifleri aynı gelişmenin konkret unsurlarıdır" (14)

Kaçınılması olanaksız bu koşul yeterli sebep değildir. Zira, İtalya kapitalist üretime en erken başlayan ülke olmasına karşın; 15. Yüzyılda dünya ticaretindeki üstünlüğünü yitirir yitirmez tarihi tersine akmaya başlamıştır. Ama, bu İtalya'nın Batı Avrupa'daki kapitalist ülkeler arasına girmesini engellememiş, ancak geciktirmiş ve göreli olarak daha geri kalmasına neden olmuştur. Hepsi o kadar. Öyleyse, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gidişinde başka esaslı nedenlerde olması gerektir. İşte bu noktada karşımıza klasik para-rant ile kesim düzeni arasındaki farklılıklar çıkacaktır :

---

(13) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e., s. 304.
(14) Hüseyin Himmet Kırşehirli, Osmanlı Tarihi, s. 93.

"Marx'm tarif ettiği para iradında :

1) Toprak çiftçinin tasarrufunda : Üretmen ırsen veya alalade gelenekle yerin tasarruf sahibidir.

2) Toprakta maada şeyler çiftçinin mülküdür.

3) İradı çiftçi paraya çevirip öder : Doğrudan doğruya üretmen, toprak beyine ödeyeceği fazla mecburi emeği" denk değersiz başarılmış emeği paraya çevirip artan ürün şeklinde sunmuş olur.

4) Toprak alım satımla menkulleşir : "Kapitalleşmiş irad, yani toprağın fiyatı ve dolayısıyla da toprağın satılabilirliği ve satılışı temelli bir unsur haline gelir.

Osmanlılıktaki kesim düzeninde ise (ü.n.)

1) Toprağın tasarrufu çiftçi de değildir. Bu tasarruf hakkı kayıtsız şartsız kesimciye bağlanmıştır.

2) Topraktaki maadaki şeyler çiftçinin mülkü değildir... Tasarruf hakkı gibi tohum vs. de kesimcinin olduuna göre topraktan maadaki vasıtalar ve mamurluklar da çiftçinin mülkü olmaktan çıkar.

3) İradı, paraya çeviren çiftçi değildir. Devlet kesim kontratını yapan çiftçi değil, kesimcidir. Devletin alacağı iradı da kesimci öder.

4) Toprak alım satımı : Bahis konusu olamaz" (15)

Klasik süreçte; para -rant bir yandan serbest köylü mülkiyetine ve diğer yandan eski tasarruf sahiplerinin mülksüzleşmesine yol açarken, Osmanlılıkta doğal olarak, artan ürünü sunan üretmen çiftçi olmasına rağmen ne, toprağın tasarrufuna, iş aletine sahip olmayan, ne de rantı direkt ödeyen olmadığına göre, aynı gelişimi beklemek olanaksızlaşacaktır. Hele her iki gelişimin de -serbest köylü, köylünün mülksüzleştirilmesi- gerçekleşmesi için toprağın alınıp satılması, yani menkulleşmesi önkoşulken, Osmanlılıkta toprağın toplum malı olduğu, resmen alınıp satılmadığı da -bu gayri resmi olmadığını göstermez" hesaba katılacak olursa, kaçınılmaz sonun baştan hazır olduğu anlaşılacaktır.

"Lakin, her ne olursa olsun, hiç değilse Akdeniz yalıları çiftlikatta

(15) Hüseyin Himmet Kırşehirli, a.g.e., s. 99.

görüldüğü gibi, Osmanlı Kesim Düzeni, Eski dirlik düzeninin yaptığı ihtilalle, toprak ekonomisine, para iradının karakteristik iki iktisadi damgasını vurur :

1) Toprağın mülkiyet sahibi ile tasarruf sahibi arasında doğrudan doğruya eski hüdayinabit ve tabii münasebet değil "para ve mukavele müsabeti bulunur" (K.M.) Yalnız bu münasebet, fermaje münasebetine nazaran çok tabii münasebet değilce sınırlar içinde boğulmuş kalır.

2) Çiftlikat mahsullerinin azı, köylünün geçimine ayrılır. Çoğu satılmak için pazara çıkar. Yani üretim bir çeşit "metalar üretimi" tarzına girer. Yalnız tekrar edelim : Bu tarz, Fermaje de olduğundan çok daha geri ve de derebeyce ve sınırlıdır." (16)

(16) Hüseyin Himmet Kırşehirli, a.g.e., s. 119.

BÖLÜM II

AYRIM I :ÜRETİMDE EŞİTSİZ GELİŞİM. BÖLGELER DÜZEYİNDE EŞİTSİZ GELİŞİM

Tablo I. BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERLERİNE GÖRE BÖLGELERİN PAYI

	%
İç Anadolu	19.9
Marmara	17.7
Ege	17.1
Akdeniz	16.6
Karadeniz	15.4
G.Anadolu	8.5
D.Anadolu	4.4
	100.0

Kaynak : TC Ziraat Bankası İllere Göre 1980 Tarımsal Üretim Değerleri adlı yayından derlenmiştir.

Bitkisel üretim değerlerine göre ilk beş bölgenin payları birbirine yakın oranlardadır. Ve % 19.9 ile % 15.4 arasında değişmektedir. Bölgeler düzeyindeki eşitsizlik ilk beş bölge ile G.Anadolu ve D.Anadolu arasındadır. İç Anadolu, Marmara, Ege, Akdeniz ve

Karadeniz'in toplam bitkisel üretim değerindeki payı %87.1. G.Doğu ve Doğu Anadolunun payı ise % 12.9 dur. Tarımsal üretim içinde en önemli kalem bitkisel üretimdir. Bu iki bölgenin, sanayi üretimi içindeki payı da gözönüne alınacak olursa, büyük oranda hayvancılığa terkedildiği görülecektir. (Tablo 2)

Ürün gruplarına göre bölgenin paylarını karşılaştırdığımızda da hemen hemen aynı sonuçlarla karşılaşırız. Güney Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesi hububatta % 14.5, sebzede % 12.6, meyvede %13.7'lik pay sahibidir. Sınai bitkide de payı ise % 8.7'ye kadar düşmektedir. Yalnızca bakliyatta %16.5'lik payla ikinci sıraya çıkabilmiştir.

İllerin, bölgenin bitkisel üretimdeki paylarını incelediğimizde merkez konumunda il veya illerin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu da, aşağı yukarı birbirine yakın pay alan bölgelerin, aslında, kendi içinde önemli bir eşitsizlik barındırdığı anlamına gelir. Merkez konumundaki il veya illeri sıralayacak olursak :

Marmara Bölgesi'nde üretim değerlerindeki 1/4'lük payı Bursa, Ege'de 1/2'lik payla Manisa, İzmir, Akdeniz'de 3/4'lük payla Antalya, İçel, Adana, İç Anadolu'da 1/2'lik payla Ankara ve Konya, Karadeniz'de 1/7'lik payla Samsun, G.Anadolu'da 1/2'lik payla G.Antep ve Diyarbakır'dır. Görüldüğü gibi bu merkez il veya illerin hepsi -Samsun hariç- üretim değerinin büyük çoğunluğunun elinde toplar ve üretimden gelen gücüyle diğer çevre illeri kendine bağlar.

Şimdi illere göre tarımsal üretim değerlerinin dağılımına geçebiliriz.

B. İLLER DÜZEYİNDE EŞİTSİZ GELİŞİM

Türkiye'de yeni kurulan illeri saymazsak 67 ilin 15 tanesi (% 22.4'ü) toplam bitkisel üretim değerinin % 49.9'unu, geri kalan 52 tanesi (%77.6) ise % 50.1'ini gerçekleştirmektedir. 15 İlin 8'ine (Konya, İçel, Bursa, İzmir, Manisa, Ankara, Antalya, Adana) baktığımızda da, üretim değerinin % 33.9'unu sağladığını görürüz. Bu demektir ki, Türkiye'deki bitkisel üretimin 1/3'ü 8 ilde kalanı ise 59 ilde gerçekleştirilmektedir. (Tablo 3)

TABLO 2. ÜRÜN GRUPLARINA GÖRE BÖLGELERİN TARIMSAL PAYLARI

Hububat %		Bakliyat %		Sebze %		Meyve %		Sınai bitki %	
İç Anadolu	34.3	İç Anadolu	22	İç Anadolu	25.2	Ege	20.1	Ege	22.2
Marmara	16.0	G. Anadolu	16.5	G. Anadolu	21.8	Marmara	18.9	Karadeniz	19.0
Karadeniz	14.1	Akdeniz	15.4	Akdeniz	16.8	Karadeniz	18.1	İç Anadolu	18.1
Ege	10.6	Ege	13.4	Ege	14.1	Akdeniz	17.7	Marmara	16.4
Akdeniz	10.2	Karadeniz	13.3	Karadeniz	9.9	İç Anadolu	13.0	Akdeniz	16.1
G. Anadolu	9.3	Marmara	12.3	Marmara	9.1	G. Anadolu	10.2	D. Anadolu	4.8
D. Anadolu	5.2	D. Anadolu	6.6	D. Anadolu	3.5	D. Anadolu	3.5	G. Anadolu	3.9
	100.0		100.0		100.0		100.0		100.0

Kaynak: İbid.

Tablo 3. BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERLERİNE VE ÜRÜN GRUPLARINA GÖRE İLLERİN PAYLARI

Bitkisel Maddeler Top.	%	Hububat	%	Bakliyat	%	Sebze	%	Sınai Bitki	%	Meyve	%
Konya	5.5	Konya	11.9	G.Antep	4.9	İçel	9.9	İzmir	6.0	İçel	6.7
İçel	4.8	Ankara	8.5	Konya	4.3	Antalya	6.9	Manisa	5.8	Bursa	6.1
Bursa	4.3	Adana	3.0	Ankara	4.3	Bursa	5.6	Adana	5.1	İzmir	6.0
İzmir	4.2	Balıkesir	2.7	Balıkesir	4.2	İzmir	4.7	Niğde	4.8	Manisa	5.2
Manisa	4.2	Diyarbakır	2.4	Bursa	3.0	Ankara	4.5	Bursa	4.0	Antalya	4.7
Ankara	4.0	Samsun	2.4	Samsun	2.5	Adana	4.4	Hatay	3.4	Aydın	4.1
Antalya	3.7	Manisa	2.2	Niğde	2.1	Manisa	4.1	Konya	3.0	Balıkesir	3.5
Adana	3.2	G.Antep	1.8	İçel	2.0	Diyarbakır	3.3	Aydın	3.0	G.antep	3.5
Balıkesir	2.8	Bursa	1.8	Diyarbakır	1.9	Konya	2.6	Samsun	2.7	Konya	3.2
Aydın	2.4	İçel	1.7	Manisa	1.7	Samsun	2.6	Antalya	2.6	Hatay	1.9
Niğde	2.4	Antalya	1.7	Antalya	1.6	Aydın	2.5	İçel	2.6	Niğde	1.7
Samsun	2.2	Niğde	1.6	Adana	1.3	Balıkesir	2.5	Balıkesir	2.2	Diyarbakır	1.4
G.Antep	2.1	İzmir	1.1	İzmir	0.6	Hatay	2.3	Diyarbakır	2.2	Ankara	1.3
Hatay	2.1	Hatay	1.1	Hatay	0.6	Niğde	2.2	Ankara	1.5	Adana	1.3
Diyarbakır	2.0	Aydın	0.5	Aydın	0.2	G.Antep	1.6	G.antep	0.7	Samsun	1.3
TOPLAM %	49.9		44.4		35.2		59.7		49.6		51.9

Kaynak: İbid.

Tablo 3'de ürün gruplarına (Hububat, bakliyat, sebze, sınai bitki, meyve) göre tarımsal üretim değerleri içinde 15 ilin payları da verilmiştir. Sebze ve meyve üretiminde yarıdan çoğu (%59.7 ve % 51.9) sınai bitkilerde ise hemen hemen yarısı (%49.6) bu illerce gerçekleştirilmektedir. Hububat ve bakliyata da önemli paya sahiptir (%44.4 ve % 35.2). Bu 15 ilin içinden 8'ine baktığımızda eşitsizliğin daha da derinleştiği görülür. Öyle ki sebze üretiminde illerin 1/8'i, üretimin yarısına yakınını (%42); meyve, hububat, sınai bitki de ise 1/ 3'ünü bünyesinde toplar (sırasıyla %34.5, %31.9 ve %30.6)

Buradan çıkarılacak sonuç : Türkiye'de tarımsal üretimde yoğunlaşmanın varlığıdır. Diğer bir deyişle 15 il diğer illeri peşlerinden sürüklerken, bunların içinde de 8 il motor görevini yerine getirmektedir. Üretimdeki bu egemenlik doğal olarak değişim, bölüşüm ve tüketimde de egemenliği beraberinde getirecektir.

Sadece "idari bölümleniş" ten başka birşey ifade etmeyen illeri ele alırken, ilin tüm olarak üretici değil de, tarımdaki egemen sosyal sınıf ve tabakaların varlığını hesaba katarsak görürüz ki, bu merkezileşme aynı zamanda egemen sosyal sınıf ve tabakaların da merkezileşmesidir.

AYRIM II: TARIMDA SOSYAL SINIF VE TABAKALAR

1981 Köy Envanter Ettüleri'nden (KEE) yararlanarak, tarımsal üretim değerinin hemen hemen 1/3'ünü elinde tutan 8 ilimizden; tarımsal kapitalizme yavaş ilerleyen Konya, Ankara ve tarımsal kapitalizme hızla ilerlemiş olan Adana, Antalya, İçel'de arazinin mülkiyet durumunu inceleyerek sosyal sınıf ve tabakaları genel olarak göstermeye çalışalım. (Tablo 4)

Türkiye'nin en büyük hububat üreticisi Konya ve Ankara'dır. İkisinin toplam üretimdeki payı % 11.9 ile %8.5 dur ve toplam %20.4 bulur. Bu da Türkiye'nin 1/5'lik üretim değeri demektir.

Hububat üretimi sermaye yoğun, üretim biçimi olduğundan kapitalizme, hızlı geçiş beklenir. Oysa kıyı şehirlerimize, nazaran geçiş oldukça yavaş olmuştur. Tarımsal kapitalizmin burada bu kadar yavaş ilerleyişinin nedenleri arasında, hububatın daha ziyade iç

Tablo 4. ARAZİNİN MÜLKİYET DURUMU (KÖYDE OTURAN ÇİFTÇİ AİLELERİNE GÖRE)

İşletme Büyüklükleri dekar	Konya % (aile)	Konya % (Toprak)	İçel % (aile)	İçel % (Toprak)	Ankara % (aile)	Ankara % (Toprak)	Antalya % (aile)	Antalya % (Toprak)	Adana % (aile)	Adana % (Toprak)
0-25	45	8	63	23	33	6	70.5	28	73.1	15
26-50	18.5	10	21.3	27	21	10	16.8	23	14	21.3
51-100	15.5	17	12.1	29	21.5	20	9	25	8.2	24
101-200	13	29	3	15	16	29	3	14.5	3.4	19
201-500	7	30	0.5	5	7.5	27	0.6	6.5	1.1	13.3
501-1000	0.5	5	0.1	1	0.9	6	0.1	2	0.2	5.0
1000-	0.5	1	-	-	0.1	2	0.0	1	0.0	2.4
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: 1981 KEE'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

tüketime yönelik ihracata kapalı, devlet koruması altında ve tarıma dayalı sanayi için zengin ürünler olmayışı ileri sürülebilir.

Konya ve Ankara'da arazinin mülkiyet durumu :

Konya'da 0-25 dönüm araziye sahip olanlar, köyde oturan mülk sahiplerinin %45'ini oluştururken ellerindeki arazi ise yalnızca %8'dir. Ankara'da ise bu oran %33'e %6'dır. 26-50 dönümlük araziye sahip olanları da bu kategoriye sokmak sanırız yanlış olmayacaktır. Bu durumda Konya için % 63.5 -% 15, Ankara'da ise % 54 - %16'ya ulaşır. Demek ki köylünün yarısından çoğu topraklarının ancak 1/6 sına sahiptir.

" 20 dönümün altındaki işletmelerde her iki üründe de (buğday ve arpa b.n.) toplam üretimden satışa ayrılan miktar % 5-7 gibi son derece düşük bir orandır. 20-50 dönümlük işletmelerde bu oran buğdayda % 12'ye arpada ise % 8'e yükselebilmektedir. Böylece 50 dönümden-ve özellikle 20 dönümden küçük işletmelerin tahıl satıcısı olmadıkları, ürettikleri malları genellikle kendilerinin kullandığı ortaya çıkmaktadır." (17)

Buradan açıkça anlaşılacağı üzere çoğu net tahıl alıcısı sayılan 0-50 dönüm arası araziye sahip olan Konya ve Ankara köylüsü yoksul köylüdür ve azımsanmayacak kadar çokturlar. Öyleyse pazara ağırlığını koyan kimlerdir?

"....100 dönümden büyük işletmelerde, buğday pazarlama oranları %40'ı aşmakta, 1000 dönümden büyük işletmelerde ise bu oran % 75'in üzerine çıkmaktadır. Arpa pazarlama oranları, ancak 500 dönümden büyük işletmelerde %40'ı geçmekte, 1000 dönümden büyük işletmelerde ise ancak % 65'e ulaşmaktadır" (18).

İşte pazara ağırlığını koyan nicelikçe küçük ama nitelikçe büyük (üretim) büyük olan bu 1000 dönümden büyük arazi sahipleridir. Fakat tablo 4'e baktığımızda Konya'da 1000 dönümün üzerindeki işletme oranı % 0.5 (723 aile) toprakça oranı ise %1 (109 935 dönüm)

---

(17) Oktay Varlıer, Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü, s. 9

(18) Oktay Varlıer a.g.e., s. 9.

dir. Verili bu rakamların gerçeğin ne kadar altında olduğu açıktır. Nitekim KEE'leri 1981 vergi kayıtlarına göre hazırlanmıştır ve Konya'da tarımsal arazi 11.810.370 dönümken, 9.146.881 dönümü vergiye kayıtlıdır. Geriye kalan 2.5 milyon dönümden fazla arazi ise (KEE'yi hazırlayanlar aşırı bir iyimserlikle bu farkın şehir dışında bir yerde ödendiğini sanmaktadırlar) kaçırılmaktadır. Bugün Türkiye'de küçüklerin 1 lira vergi kaçıramadığı bilenen gerçeklerdendir. Öyleyse bu 2.5 milyon dönümden fazla arazi olsa olsa büyük çoğunlukla 1000 dönümden büyük arazi sahiplerinindir. Ankara'da da durum pek farklı değildir ve vergi kayıtlarına geçmeyen 2 milyon dönümden fazla arazi vardır.

1981 KEE'leri köylerde yaşayan aileler içindeki topraksızları da vermektedir. Konya'da topraklı çiftçi ailesi 131.117 iken topraksız çiftçi ailesi sayısı 46.265 dir. Topraksız ailelerin tüm ailelere oranı %26.1 dir. Ankara'da da bu oranı %20 dir. Demek ki Konya'da her 4 aileden biri, Ankara'da beş aileden biri topraksızdır.

Konya'da 0-50 dönüm arazi sahibi ailelere topraksızları kattığımızda sayı 129.382'ye yükselir. Bu da burada yaşayan ailelerin % 72.9'unu oluşturur. Aynı işlemi Ankara'ya da uygularsak oranı % 63.2 olarak buluruz.

Bütün bunlar kırsal kesimdeki kutuplaşmanın muazzam bir boyuta ulaştığının en açık göstergesidir. Bir yanda köylünün neredeyse 3/4'ü topraksız ve yoksul köylü iken, diğer yanda bir avuç büyük arazi sahibi vardır.

İki zıt kutup arasında ise orta ve zengin köylülük -diğer bir deyişle kır burjuvazisi yer alır. Bir genelleme yapıldığında, 51-200 dönüm araziye sahip olanlara orta köylü, Orta Anadolu koşullarında 200-1000 dönüme sahip olanlara ise zengin köylü diyebiliriz. Yine de kesin sınırlar çizmek zordur. Nitekim 51-100 dönüm araziye sahip olanlar daha ziyade yoksul köylüye, aynı şekilde 500-1000 dönüm araziye sahip olanlar büyük toprak sahiplerine biraz daha yakındırlar. Buğday pazarlama oranlarına ve tarımsal gelir durumlarına bakılarak, sınırlar arasındaki kayganlık daha açıklıkla izah edilebilir. (Tablo 5)

Tablo 5. BUĞDAY PAZARLAMA ORANLARI

İşletme Büyüklükleri (dekar)	Ortagüney(*) %	Ortakuzey(**) %
0-20	7.15	4.32
21-50	10.75	11.14
51-100	29.09	25.54
101-200	45.75	38.47
201-500	57.80	67.01
501-1000	63.26	73.70
1001-	77.99	83.15

Kaynak: DİE 1970 Tarım Sayım Sonuçları, Aktaran: Oktay Varlıer, Türkiye Tarımında Yapısal Değişme Teknoloji ve Toprak Bölüşümü, Tablo 1-7'den alınmıştır.

Ortagüneyde 51-100 dönümlük arazi işletenler işlettikleri buğdayın %29.l'ini pazarlarken, bu oran 101-200 dönümlük arazi işletenlerde % 45.6'ya ulaşmaktadır. Bu haliyle, alt orta dilim daha çok yoksul köylüye benzemektedir. 501-1000 dönümlük arazide % 63.3'lük buğday pazarlama oranıyla daha çok 1000 dönümden büyük arazi sahiplerine benzemektedir.

Köydeki hane tarımsal geliri bu konuda bize daha net bilgiler verir. Oktay Varlıer'in Türkiye Tarımında Yapısal Değişme ve Teknoloji ve Toprak Bölüşümü adlı yapıtında pek yerinde olarak toprak dilimlerine göre hane tarımsal gelirleri hesaplanmıştır. Kitap'taki tablo 7-1-2 İç anadolu Bölgesinde 0-50 dönüm toprak işleyenlerin % 86.5 inin 25.000 TL'den aşağı tarım geliri elde ettiğini göstermektedir. 51-100 dönüm arazi işletenlerin %71.4'ü 25.000 TL'den aşağı gelir elde etmektedir. Bununda % 31.5'inin 15.000 TL'den aşağı tarım geliri elde ettiği hesaba katılacak olursa, alt orta

(*) Ortagüney: DİE'nin 9 tarım bölgesinden biridir ve Konya bu bölgededir.
(**) Ortakuzey: DİE'nin 9 tarım bölgesinden biridir ve Ankara bu bölgededir.

köylünün en az 1/3'ünün yoksul köylülük sınırına gelip dayanmış demektir.

Zengin köylülüğün üst diliminin, tarımsal gelir bakımından büyük toprak sahipleri saydığımız 1000 dönümden büyük arazi sahipleri ile tıpkı benzeştiğini görürüz. Şöyle ki 501-1000 dönüm arazi işletenlerin % 33'ü 50.000 - 100.000 TL arası % 67 si ise 100.000 TL'den yukarı tarım geliri elde ederken 1000 dönümden büyükler için de bu oran % 31'e % 69'dur.

Sınırlar arasındaki bu kayganlığı belirttikten sonra Konya ve Ankara'da Orta ve Zengin köylülüğün arazi mülkiyet durumuna bir bakalım :

Tablo 4'de Orta köylülüğün hem sayıca hem toprakça önemli bir yer tuttuğu görülür. Konya'da bu oranlar sayıca % 28,5 toprakça % 46'dır. Ancak unutulmamalıdır ki bu nicel bir büyüklüktür. Nitekim Ortagüney'de (Konya bu bölgededir) buğday pazarlama oranları 51-100 dönüm için % 29, 101-200 dönüm için ise % 46'dır. Orta kuzeyde (Ankara bu bölgededir) bu oran daha da küçülmektedir. % 25.5'a, %38.5 dur.

Orta köylü, ürününün ancak % 25 ile % 45 arasındaki payını meta pazarına sunabilmektedir. Geri kalan kısmını ise kendi gereksinimi için kullanmaktadır.

Zengin köylülüğün -kır burjuvazisinin- durumu ise hem nitelikçe hem de niceliksel önemlidir. Çünkü Konya'da % 7.5 gibi küçük bir oran toprağın %33'ünü elinde tutarken, yetiştirdiği buğdayı da % 57 ile % 63.3 arasında değişen oranlarda pazarlayabilmektedir. Ankara'da da bu oranlar sırasıyla % 8,4'e, %33 iken, buğday pazarlama oranı Konya'ya göre daha yüksektir : % 67-%73,7.

Buğday pazarlama oranı rahatlıkla %75'in üzerine çıkan 1000 dönümden büyük arazi sahiplerinin pazardaki söz sahipliğinin yanısıra zengin köylülüğün bu durumu da ekleyerek diyebiliriz ki, aralarındaki bütün ilişki ile birlikte köyler adeta iki kampa ayrılmış gibidir. Bunlardan birincisi, topraksızlar-yoksul ve orta köylü; ikincisi, zengin köylü ve büyük arazi sahipleridir.

Akdeniz Bölgesinde yer alan Antalya, Adana, İçel pamuk üretimi

ve narenciye rakipsizdir. Türkiye tarım pazarına pamuğun % 40.9'unu sunan Adana, Antalya ve İçel'dir. Bunların içinde de Adana başlı başına % 24.6 lık payla en önde gelir. Çukurova her hasat zamanı özellikle Güneydoğu ve İç Anadolu'dan en az 250.000 civarında tarım işçisinin akması boşuna değildir. Pamuk, dokuma sanayii için temel hammaddelerden biri olması nedeniyle tarımda kapitalist ilişkiler için en verimli ürünlerden birisidir. Aynı zamanda Türkiye'de narenciyenin de % 88.6 sı bu bölgede yetiştirilmektedir. Bu üç il içinde narenciye üretiminde % 48.8 lik payla İçel en önde gelmektedir.

Hem pamuk hem de narenciye doğrudan pazar için üretilen tarımsal ürünlerdir. Bu üretim temeli üzerindeki arazinin mülkiyet durumlarına bakarak sosyal sınıf ve tabakaları belirlemeye çalışalım.

Gerek yetiştirilen ürünlerin niteliği gerekse tarımsal alanların verimliliği nedeniyle 0-25 dönüm arazi sahipleri yoksul köylüdür. Buna göre Adana'da köyde oturan toprak sahibi çiftçilerin % 73.1'i yoksul köylüdür. Ellerindeki arazi ise ancak % 15'dir. Antalya ve özellikle İçel tarımsal kapitalizme Adana'dan geç geldikleri ölçüde, durum nispeten daha yumuşaktır. Oranlar sırasıyla Antalya'da % 70.5'a % 28, İçel'de %63'e %23 dür. Yoksul köylülüğün yanısıra topraksızların durumu :

KEE'e göre Adana'da 26.446 hane topraksızdır. Bu Adana'da köylerde oturan tüm hanelerin % 15'i dir. Orandaki nispi düşüklük bizi yanıltmasın. Zira Adana topraksızları en az 70 yıllık bir süreçte köyün dışına önemli ölçüde sürmeyi başarmıştır. Topraksızlarla yoksul köylünün tüm köy halkı içindeki oranı hesaplandığında % 77.2'ye yükseldiği görülür. Antalya'da topraksızlar köy halkının % 20.9'unu oluşturur ve sayıca 22.413'dür. Topraksızlarla yoksul köylünün köy halkı içindeki oranı ise % 76.7'ye ulaşır ki bu Adana'yla hemen hemen yakın bir orandır. Aynı oranlar İçel için de bulunduğunda topraksızların %21.6, topraksız-yoksul köylü oranının ise % 70.9'a çıktığı görülür. Her üç ilimiz içinde yoksul köylülük ve topraksızlar oranı % 70'in üzerindedir. Ve Adana'da en üst seviyeye ulaşarak % 77.2'ye yükselir.

Akdeniz'de, Orta Anadolu'dan farklı olarak toprağın ve iklimin

niteliğinden ötürü 200 dönümden büyük arazi sahipleri büyük toprak sahipleridir.

KEE'ne göre 200 dönümden büyük arazi sahibi Adana'da %1.3 ken, ellerinde arazinin 1/5'ini (742.393 dönüm-%20.7) toplarlar. Bu haliyle bile büyük toprak sahiplerinin toprak temerküzü gözler önündeyken, vergi kayıtlarına girmeyen 2 milyon dönüme yakın bölümde dikkate alınacak olursa rahatlıkla toprakların gerçekte en az 2 veya 3 kat daha fazla olduğu anlaşılır. Antalya ve İçel'de durum aynıdır. Nitekim 200 dönümden büyük arazi sahibi Antalya'da %0.7, İçel'de ise %0.6'dır. Antalya'da 1000 dönümden büyük arazi sahibi 9 tane ve arazileri 16.542 dönümcüktür. 1.5 milyon dönüme yakın vergiye kayıtsız arazi sahiplerinin vergi kayıtlarında adı bile yoktur. Ama 1.5 milyon dönüme yakın vergiden kaçırılan arazi ise kimindir pek bilinmez.

Orta Anadolu'da Ankara ve Konya'ya oranla Akdeniz'de yoksul köylü-topraksız, büyük toprak sahipleri kutuplaşması daha keskindir. Bunun nedenini, tarımsal arazininin elverişliliğinin ve verimliliğinin yanısıra ürünlerin pazar için üretilen ticari nitelikte oluşuna, ihracata açıklığı-özellikle narenciye- ve sanayi ile bağlarının sıkı oluşuna bağlayabiliriz.

Orta köylü ve kır burjuvalarına gelince :

26-50 dönüm arazi sahiplerine orta köylü diyebiliriz. Tablo 4'ü incelediğimizde her üç ilimizdede orta köylülüğün hem sayıca hem toprakça eridiği görülür. Kapitalist ilişkilerin gelişkin olduğu yörelerde orta köylülüğün büyük oranda iki uca - ya üretim araçlarını kaybedip yoksul köylülüğe ya da nadir olarak zengin köylülüğe doğru- kayması normaldir. Bu sürecin en derin yaşandığı yer ise Adana'dır. Burada 26-50 dönüm toprak sahipleri sayıca % 14 toprakça % 21.3'e kadar gerilemiştir. Nasıl topraksızlar büyük ölçüde sürülüp atılmışsa, orta köylülük de o denli erimiştir. Adana'yı Antalya ve İçel izler. Antalya'da bu oran %16.8'e %23 dür. İçel'de ise nisbeten daha yüksektir. %21.3'e % 27. Ankara ve Konya'da hem sayıca hem toprakça yaygın olan orta köylü, bu yörede silikleşmiştir.

51-200 dönümlük kır burjuvaları ise oldukça geniş yer tutar. Şöyle

ki, Adana'da köyde oturan toprak sahiplerinin %11.6'sı toprakların %43'üne sahiptir : Antalya'da ona benzer biçimde % 11'e % 39.3 dür. İçel'de ise bu oran biraz daha yüksektir : %15, %44.

Akdeniz bölgesini tarımsal gelir bakımından incelediğimizde, Orta Anadolu'dan farklı bir nitelik taşıdığı görülür. Oktay Varlıer'in yapıtında tablo 7-1-5'e göre bu durum hemen göze çarpar. Yoksul köylü daha yoksul buna karşılık zengin köylü ve büyük toprak sahipleri daha da zengindir. Büyük toprak sahiplerinin % 75.6'sı 100.000 Tl.nın üzerinde tarımsal gelir elde ederken, 501-1000 dönümlük arazi sahipleri ise % 100'ü 100.000 Tl.nın üzerinde tarımsal gelir elde eder, bu da Orta Anadolu'dan daha yüksektir. Bu gerçeği hesaba katarsak burada aksine tarımsal kapitalizmin gelişkenliği çelişkileri daha da derinleştirdiğini ve yoksulluğu daha da arttırdığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak Akdeniz'de de tarımsal iki ana saflaşma olduğu görülür. Bunlardan birincisi yoksul köylülük -topraksızlar- orta köylü, ikincisi ise zengin köylülük ve büyük toprak sahipleridir. Fakat Orta Anadolu'ya nazaran bu saflaşma daha keskindir.

BÖLÜM III

AYRIM I: ÜRETİM TEMELİ

A. Pazar İçin Üretim

Tarımsal kapitalizmin gelişmesi ürünlerin büyük bir kısmının metalar halinde pazara sunulmasını gerektirir. 1948-1972 "Türkiye Milli Gelir Araştırma" ürünlerin pazara çıkma oranlarını 1968 yılı için şu şekilde tespit eder : Buğday %35, arpa % 30, çavdar %30, Mısır % 35, Çeltik %100, baklagiller % 70, tütün % 100, pancar % 100, patates % 60, pamuk (kütlü) % 100, ayçiçeği % 90, yer fıstığı % 90, fındık % 90, meyveler % 80, üzüm % 60, incir % 80,, narenciye % 90, çay % 100, sebze % 85, zeytin % 90.

Buğday, arpa, çavdar ve mısırın çoğunluğu üretici tarafından tüketilir. Ancak 1/3'ü pazara sunulur. Fakat yıllara göre üretim miktarlarını incelediğimizde, ister istemez bu ürünlerin dahi pazara çıkan kısmında artış olduğu görülecektir. (Tablo 6)

Tablo 6. HUBUBAT EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944	6.974.785	5.907.618	100.0	100.0
1950	8.244.182	7.763.833	118.2	131.4
1960	12.239.700	15.215.500	175.5	257.6
1970	13:239.700	15.882.580	189.8	268.8
1980	13.291.500	24.324.400	190.6	411.7

Kaynak: Tarım İstatistikleri özeti, Tarımsal Yapı ve Üretim, İstatistik Cep Yıllığı'dan yararlanılarak derlenmiştir.

Hububat ekim alanı ve üretimde sürekli bir artış görülmektedir. Hububat ekilen alan 1980'e kadar % 90 oranında bir artış göstermesine rağmen üretim 4 kat artmıştır. Üretimin ekilen alandan daha hızlı ve çok artması verimin yüksekliğini göstermektedir. Ekilen alan 1950-1960 arasında sıçrama yaparak endeks sayısı 118.2'den 175.5'e çıkmıştır. Üretim endeksi de 131.4'den 257.6'ya sıçramıştır. 1960-70 arası ekilen alanda artış ve üretimdeki artış pek fazla olmamıştır. 1970-80 arası ise ekilen alandaki % 1'lik artışa rağmen üretim neredeyse 2'ye katlanmıştır.

Hububat ürünleri içinde özellikle buğdayı ve pazara çıkma oranı % 100 olan çeltiği inceleyelim.

Her iki üründe de hem ekili alan hem de üretim bakımından önemli artışlar olmuştur. Ekilen alan ve üretim artışı bakımından önde % 100 pazar için üretilen pirinç gelmektedir. Ekilen alan 1950'den 1960'a 2 kat, 1970'e kadar sa 4 kat artış göstermiştir. 1970'den sonra ise inişe geçmiştir. Pirinç üretimindeki sıçrama 1950-60 arası olmuştur. Endeks 190' dan 407'e ulaşmıştır. Diğer yıllarda ise üretim 1980'de azalış gösterse de yine de 1944 yılının 5 katı düzeyindedir.

Buğday ise istikrarlı bir şekilde hem ekilen alan hem de üretim bakımından sürekli artmıştır. Buğday'daki ekilen alan artışı 1950-60 arasında, üretim artışı ise 1950-60 ile 1970-80 arasında sıçramalar yapmış ve ekilen alan endeksi 1980'de 241.l'e üretim endeksi ise 524.l'e yükselmiştir.

1944 ile 1980 arasında köy nüfusu artsa da, köyden kente nüfusun sürekli ve yığın halinde göçü ve her geçen gün evde yapılan ekmeklerin yerini francalaların alması bize buğday üretimindeki artışın aynı zamanda pazara çıkan buğday da da sürekli bir artış olduğunu göstermektedir. Demek ki artık buğdayın artan oranda meta olarak üretimi söz konusudur. (Tablo 6-A)

Tablo 6-A: BUĞDAY VE PİRİNCİN EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Buğday ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Pirinç ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Buğday ekilen alan endeksi	üretim endeksi	Pirinç ekilen alan endeksi	üretim endeksi
1944	3.740.452	3.148.396	15.125	27.024	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	4.777.191	3.871.926	24.125	51.348	127.7	123.0	157.0	190.0
1960	7.700.000	8.450.000	42.500	110.000	205.9	268.4	276.6	407.0
1970	8.600.000	10.000.000	67.000	160.000	229.9	317.6	436.1	592.1
1980	9.020.000	16.500.000	52.000	147.000	241.1	524.1	338.4	529.2

Kaynak: İbid.

Tablo 7. BAKLİYAT EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944	362.913	271.453	100.0	100.0
1950	439.181	394.851	121.0	145.5
1960	572.470	639.620	157.7	235.6
1970	535.000	561.800	147.4	206.9
1980	732.150	817.675	201.7	301.2

Kaynak: İbid.
Bakliyat: Bakla, bezelye, nohut, faulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak ve diğerleri.

1968 yılı için bakliyatın % 70'i pazara sunulduğuna göre, bakliyat üretimininde meta üretimi olduğunu söyleyebiliriz. Bakliyatta 1944'den 1980'e hem üretim alanı hem de üretim miktarı olarak sürekli bir artış olmuştur. 1950'den sonra bakliyat ekilen alan endeksi 1980'e kadar 2 katına ulaşmıştır. Sadece 1970 yılı istisnadır; bir gerileme söz konusudur. Üretimde de 1970 istisna olmak üzere 1980'e kadar sürekli artmış ve üretim 3 katına ulaşmıştır. Üretimdeki sıçrama 1950-60 arası olmuştur. Üretimdeki artış ekilen alandaki artışdan daha fazladır. (Tablo 7-A)

Nohut ekilen alandaki esaslı artış 1970-80 arasında olmuştur. 1980 yılında 1944 yılının yaklaşik 3 katı kadar bir artış vardır. 1950'den sonra nohut üretimi de 1970'e kadar istikrarlı bir şekilde artmışsa da 1970'den sonra hızla artarak 1980'de 4 katına ulaşmıştır. Mercimek ekilen alanda 1950-60 arası endeks 131.5'den 268.8'a yükselerek ilk sıçramayı yapmış, ikinci sıçrama ise 1970-80 arasında olmuş ve 1980 yılında endeks 492.2'e ulaşmıştır. Artış nohuttan fazladır. Üretim miktarında da aynı şekilde 1950-60 arası endeks 134.2'den 353.3'e çıkmış, 1970'de düşüş olmuş ve 1980'de rekor seviyeye ulaşarak 703.0'a ulaşmıştır.

Tablo 7-A NOHUT, MERCİMEK EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Nohut		Mercimek		Nohut		Mercimek	
	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi	Ekilen alan endeksi	üretim endeksi
1944	83.063	64.264	38.805	27.738	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	76.967	85.477	51.025	42.765	92.7	133.0	131.5	154.2
1960	86.500	97.000	104.000	98.000	104.1	150.9	248.0	353.3
1970	100.000	109.000	108.000	92.000	120.4	169.6	278.3	331.7
1980	240.000	275.000	191.000	191.000	288.8	427.9	492.2	703.0

Kaynak: İbid.

Tablo 8. SINAİ BİTKİLER(*) EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944(**)	442.749	745.888	100.0	100.0
1950(**)	870.397	1.077.838	196.6	145.5
1960(**)	118.614	4.788.418	252.7	642.0
1970	1,025.907	4.846.343	231.7	649.7
1980	1.226.023	7.546.227	276.9	1011.7

Kaynak: İbid.

(*) Sınai bitkiler: Tütün, şekerpancarı, kenevir lifi, afyon sakızı, anason, pamuk, keten lifi, değerleri.

(**) Diğer yıllarla karşılaştırma yapabilmek için, 1944-50-60 yıllarında sınai bitkiler içindeki patates, soğan, sarmısak, bostan çıkarılmıştır.

Sınai bitkilerin tümü pazar için üretilmektedir. Aşağı yukarı 40 yılda sınai bitkilerin ekildiği alan 2.5 kat dan biraz fazla artarken, üretim 10 kattan fazla artmıştır. Üretimdeki sıçrama 1950-60 yılları arasında olmuş, 1960'dan 1970'e kadar istikrarını korumuş, 1970'den sonra tekrar sıçrama yaparak endeks 1011.7'ye ulaşmıştır. Bu artış bakliyat ve hububatta görülen artıştan kat kat fazladır.

Şimdi de seçilmiş ürün olarak tütün, şekerpancarı ve pamuktaki ekiliş ve üretimleri inceleyelim.

Tütün ekilen alan 1950'den sonra artış göstermekle birlikte 1960-70 arasında en üst seviyeye ulaşarak endeks 422.9'a ulaşmış ancak 1980 yılında tekrar normal seyrine dönerek 287.1'e inmiştir. Her ne kadar üretimde artış olmuşsa da 1970'e kadar ekilen alandaki artışın altında bir yükseliş göstermiş, ancak 1980'de ekilen alan endeksi 287.1 iken üretim endeksi 372.0'a çıkarak ekilen alandaki artışı geçebilmiştir. Bundan da tütün veriminin düşüklüğü, iyileştirilmeyişi sonucu çıkmaktadır.

Şekerpancarı ekim alanı ise 1944'e göre 5 kat fazla artış gösterirken üretimdeki artış 10 katına çıkmıştır. Şekerpancarı üretim

alanındaki sıçrama 1950-60 arası ile 1970-80 arasıdır. Üretimdeki sıçrama da aynı dönemlere rastlamaktadır. 1960-70 arası gerek ekilen alan, gerekse üretim bakımından bir gerileme vardır.

Pamuk ekim alanı 40 yılda 2.5 katına ulaşmış, üretim ise yaklaşık 8.5 kata ulaşmıştır. 1970'de pamuk ekilen alanda bir azalış görülse de üretim etkilenmemiş, aksine 1960'a nazaran 3 kat artmıştır. Pamuk üretimindeki asıl artış 1960'dan sonra olmuştur. (Tablo 8-A)

Çay yukarıdaki sınai bitkilere dahil edilmiş olsa da % 100 pazar için üretilen bir üründür ve çay fabrikalarda işlenerek sofranıza gelmektedir.

Tablo 9. ÇAY SAHALARI VE YAPRAK ÜRETİMİ(*)

Yıllar	Çay üretimi ile uğraşan çiftçi say.	Çay sahası (dekar)	Elde edilen yaş çay (ton)	Elde edilen kuru çay (ton)
1961	77.978	149.672	21.997	5.450
1965	94.283	195.934	59.429	13.000
1970	125.114	259.780	153.330	33.431
1980	178.805	583.110	476.000	95.889

Kaynak: İbid.
(*) Çaya dair bilgiler 1961'den sonra derlenmeye başlanmıştır.

Yıllar	Çay üretimi ile uğraşan çiftçi say. endeksi	Çay sahası endeksi	Elde edilen yaş çay endeksi	Elde edilen kuru çay endeksi
1961	100.0	100.0	100.0	100.0
1965	120.9	130.9	270.2	238.5
1970	160.4	173.6	679.0	613.4
1980	229.4	359.5	2163.9	1759.4

Aşağı yukarı 20 yılda çay yetiştiren çiftçi sayısı 2 kattan fazla artış gösterirken, çay ekilen alan 3-5 kat artış göstermiştir. Buna karşılık yaş çay üretimi 21.5 kat artış göstermiş, kuru çay ise 17.5 kat artış göstermiştir. Gerek yaş çay gerekse kuru çay üretimindeki artış

Tablo 10. ZEYTİN AĞAÇ SAYISI, ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ

Yıllar	Zeytin ağaç say. (000 ad.)	Zeytin üretimi (ton)	Yemekliğe ayrılan zeytin (ton)	Yağ çıkarmaya ayrılan zeytin (ton)	Üretilen zeytinyağı
1944	29.549	154.245	18.077	136.168	23.476
1950	29.742	264.412	21.258	244.154	51.706
1960	54.845	427.477	49.336	378.141	79.000
1970	72.113	681.000	81.000	600.000	118.000
1980	73.750	1.350.000	290.000	1060.000	180.000

Yıllar	Zeytin ağaç say. endeksi	Zeytin üretimi endeksi	Yemekliğe ayrılan zeytin endeksi	Yağ çıkarmaya ayrılan zeytin end.	Üretilen zeytinyağı end.
1944	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	100.7	172.1	117.6	179.3	220.3
1960	185.6	277.1	272.9	277.7	336.5
1970	244.0	441.5	448.1	440.6	502.6
1980	249.6	875.2	1604.2	778.5	766.7

Kaynak: İbid.

1970'den sonra olmuştur.

Üretilen zeytinin de % 10'unu çiftçi kendi tüketimine ayırırken % 90'ını pazara yollamaktadır. Zeytin iki türlü değerlendirilmektedir : Birincisi sofralık, ikincisi ise zeytinyağı üretimidir. (Tablo 10)

Zeytin ağacı sayısı 40 yılda yaklaşık 2.5 kat artış gösterirken zeytin üretimi 8.5 kattan fazla artmıştır. 1970-80 arasında zeytin ağacı sayısında pek fazla artış yokken üretim 2'ye katlamıştır. Zeytin üretimi 8 kat artarken yemekliğe ayrılan zeytin 16 kat artmış, yağ çıkarmaya ayrılan zeytin ise 7.5 kattan biraz artmıştır. Zeytin üretimine paralel olarak zeytinyağı üretiminin o derece artmayışı, ayçiçek yağının daha ucuz ve hafif olması nedeniyle zeytinyağı pazarını daraltmasından ileri gelmektedir.

Tablo 11. YAĞLI TOHUMLAR EKİLİŞ VE ÜRETİMİ(*)

Yıl	Ekilen alan (hektar)	üretim (ton)	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944	358.667(**)	117.664(**)	100.0	100.0
1950	726.076	340.892	202.4	289.7
1960	957.780	552.040	267.0	469.2
1970	1011.133	1120.700	281.9	952.5
1980	1361.736	1653.923	379.7	1405.6

Kaynak: Ibid.

(*) Yağlı tohumlar: Çiğit, ayçiçeği, susam, haşhaş, keten tohumu, kendir tohumu, yer fıstığı, soya, aspir, kolza.

(**) Toplama ayçiçeği, yerfıstığı, soya, aspir, kolza dahil değildir.

Yağlı tohumlar ekili alan bakımından 1980 yılına kadar 3.5 kattan fazla artış gösterirken, üretim 14 kat artış göstermiştir.1960-70 arası ekilen alan çok küçük bir artış gösterirken, üretim ikiye katlanmıştır. 1944'den 1950'ye kadar toprak iki kat üretim 2.5 katından fazla artmıştır. Fakat bu 1944 verilerinde, toplam içinde ayçiçeği, yerfıstığı, soya aspir, kolza'nın olmayışından ileri gelir. Yoksa asıl artış 1950'den sonra olmuştur.

Tablo 11-A: AYÇİÇEĞİ VE SOYA EKİLİŞ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Ayçiçeği Ekilen alan (hektar)	Ayçiçeği Üretim (ton)	Soya Ekilen alan (hektar)	Soya Üretim (ton)	Ayçiçeği Ekilen alan endeksi	Ayçiçeği Üretim endeksi	Soya Ekilen alan endeksi	Soya Üretim endeksi
1944	-	-	-	-	-	-	-	-
1950	110.221	66.147	2045	1798	100.0	100.0	100.0	100.0
1960	137.000	123.000	6480	6000	124.3	185.9	316.9	337.7
1970	360.000	375.000	11.000	12.000	326.6	566.9	537.9	667.4
1980	575.000	750.000	3.000	2300	521.7	1133.8	146.7	127.5

Kaynak: İbid.

Seçilmiş ürün olarak ayçiçeği ve soyaya bakalım. (Tablo 11-A)

Ayçiçeği ekilen alan bakımından 5 kattan fazla, üretim bakımından ise 11 kattan fazla artış göstermiştir. Ayçiçeğindeki sıçrama 1960 yılından sonra olmuş ve gerek üretim, gerekse ekilen alan katlanarak artmıştır. Ayçiçeğindeki bu artış zeytinyağının yerini her geçen gün biraz daha almasından ileri gelmektedir.

Soya ise 1980 yılına kadar artış göstermiştir. Fakat 1980 yılında oldukça gerileyerek ekilen alan endeksi 146.7'ye, üretim daha da geriye 127.9'a kadar inmiştir. Soya ülkemiz için yeni bir üründür ve üretimini etkileyen en önemli etken doğal olarak soya fiyatındaki azalıştır.

Tablo 12-A: YUMRU BİTKİLER,EKİLİŞ VE ÜRETİMLERİ

Yıllar	Soğan		Sarmısak		Patates	
	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan (hektar)	üretim (ton)
1944	38.155	104.449	9.276	17.184	56.044	191.737
1950	43.062	172.850	8.419	20.996	75.442	605.221
1960	57.000	400.000	8.300	30.500	160.000	1.400.000
1970	70.000	680.000	11.000	51.000	155.000	1.915.000
1980	70.000	960.000	13.000	80.000	183.000	3.000.000

Yıllar	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi	Ekilen alan endeksi	üretim endeksi	ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	112.9	165.5	90.8	122.2	134.6	315.7
1960	149.4	383.0	89.5	177.5	285.5	730.2
1970	183.5	651.0	118.6	296.8	276.6	998.8
1980	183.5	919.1	140.1	465.5	326.5	1564.6

Kaynak: İbid.

Soğan ekilen alandaki 40 yıllık artış ancak 1.5 kattan biraz fazla olurken, üretim daha hızlı artarak 9 kat olmuştur. Verim yükselmiştir.

Tablo 13. TURUNÇGİLLER AĞAÇ SAYILARI VE ÜRETİMLERİ(*)

Yıllar	Limon		Portakal		Mandalina		Turunç		Altıntop	
	Ağaç sayısı (000) adet	Üretim (ton)	Ağaç sayısı (000 adet)	Üretim (ton)	Ağaç sayısı (000 adet)	Üretim (ton)	Ağaç sayısı (000 adet)	Üretim (ton)	Ağaç sayısı (000 adet)	Üretim (ton)
1944	327	4.202	1.646	24.137	494	3.711	213	1.429	-	-
1950	524	7.713	3.828	29.553	540	2.931	225	1.171	-	-
1960	856	71.513	5.494	179.314	1.387	28.783	394	3.897	62	2.549
1970	1.159	126.000	7.869	445.000	2.963	68.000	529	10.000	92	7.000
1980	3.185	280.000	8.654	679.000	3.720	167.000	305	12.000	170	17.000
	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks	endeks
1944	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	160.2	188.6	232.6	122.4	109.3	79.3	105.6	81.9	-	-
1960	261.8	1701.9	333.9	742.9	280.8	775.6	185.0	272.7	100.0	100.0
1970	476.7	2998.6	478.1	1843.6	599.8	1832.4	248.4	699.8	148.4	274.6
1980	974.0	6663.5	525.9	2813.1	753.0	4500.1	143.2	839.7	274.2	666.9

Kaynak: İbid.

(*) 1964 yılından önce adet olarak hesaplanan üretim miktarı, daha sonraki yıllarda ton olarak hesaplanmıştır. Karşılaştırma yapabilmek için 1960'a kadar (1960 dahil) olan adet olarak verilen üretim tona çevrilmiştir. DİE çevirme planı olarak "beher kibda, ortalama tesbit edilen edilen portakal:7, limon:9, mandalina:12, altıntop:3, turunç:8 adet olarak verilmiştir.

Artış 1950'den sonra düzenli bir şekilde görülmektedir.

Sarmısak ise 1970 yılına kadar ekilen alan bakımından azalma gösterirken 1970'den sonra artmış ancak endeks yine de 1980'de ancak 140.1'e ulaşmıştır. Üretimdeki asıl artışta 1970'den sonra olmuş ve 1980'de 4.5 kata ulaşmıştır.

Yumru bitkilerde esaslı artış patateste olmuştur. Patates hem ekilen alan bakımından hem de üretim bakımından oldukça artmıştır. Ekilen alan 1980'de 3 katı aşkın artarken üretim 15 kat artmıştır.

Meyvelerden sadece turunçgilleri inceleyeceğiz. (Tablo 13)

Turunçgillerden % 90'ını pazarlamakta, % 10'u tüketime ayrılmaktadır. Limon hem ağaç sayısı, hem de üretim bakımından 40 yılda en hızlı artış gösteren turunçgildir. 1980'de ağaç sayısı 9.5 kata, üretim 66 kata ulaşmıştır. Üretimdeki sıçrama 1950'den sonra ve 1970'den sonra olmuştur.

Portakal ağaç sayısı 1980'e kadar 5 kattan fazla, üretim ise 28 kattan fazla artmıştır. Portakaldaki üretim artışı 1950'den sonra başlamış ve devam etmiştir.

Mandalina 1980'e kadar ağaç sayısı bakımından 7.5 kat, üretim bakımından 45 kat artmıştır.

Turunç ve altıntop ağaç sayısı fazla artış göstermemiştir. Hatta turunç ağaç sayısı endeksi 1980'de 143.2'ye kadar gerilemiştir. Ancak her iki üründe üretim artışı görülmüş ve hatta 1980'e kadar turunç 8 kattan fazla, altıntop 6.5 kattan fazla artış göstermiştir.

Tablo 14. SEBZE ÜRETİMİ

Yıllar	Yaprağı yenen sebzeler (ton)	Baklagil sebzeler (ton)	Meyvesi yenen sebzeler (ton)	Soğansı yumru kök sebzeler (ton)
1970	1070.057	381.000	6823.000	136.000
1975	1067.000	395.000	7867.500	187.000
1980	1094.250	443.000	10111.000	277.000
Yıllar	endeks	endeks	endeks	endeks
1970	100.0	100.0	100.0	100.0
1975	99.7	103.7	115.3	137.0
1980	102.3	116.3	148.2	202.8

KAynak: Ibid.

Tablo 8-A: TÜTÜN, ŞEKERPANCARI VE PAMUK EKİLİŞ VE ÜRETİMLERİ

Yıllar	Tütün		Şekerpancarı		Pamuk	
	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen alan (hektar)	Üretim (ton)
1944	77.683	61.387	51.665	613.335	260.085	58.916
1950	128.343	93.328	50.953	855.066	448.459	118.377
1960	189.587	139.343	202.917	4.384.647	621.000	175.377
1970	328.498	149.861	123.838	4.253.631	527.635	400.000
1980	222.997	228.349	269.349	6.766.017	671.700	500.000
Yıllar	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi	ekilen alan endeksi	Üretim endeksi	Ekilen alan endeksi	Üretim endeksi
1944	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1950	165.2	152.2	98.6	139.4	172.0	200.9
1960	244.1	277.0	392.8	714.9	238.2	297.9
1970	422.9	244.1	239.7	693.5	202.4	678.9
1980	287.1	372.0	521.5	1103.1	257.7	848.7

Kaynak: İbid.

Sebze üretimi hakkındaki bilgiler kısıtlı olduğundan 10 yıllık verilerden yararlanarak; yaprağı yenen sebzelerdeki artışın çok az olmakla birlikte, özellikle soğansı yumru kök sebzeler ve meyvesi yenen sebzelerin gözle görülen artışı ve baklagil sebzelerinde de küçük de olsa bir artış olduğunu saptayabiliriz.

Sonuç olarak :

1) Hemen hemen her ürün grubunda görüldüğü üzere 40 yılda üretim miktarı, ekilen alandan daha fazla artmıştır. Bu, emek üretkenliğinin artışı demektir. Nitekim MPM yayınlarından 1950-70 arasında "Tarım Sektöründe Verimlilik" adlı yayında verilen endeksler emek verimliliğinin arazi ve sermayenin verimliliğinden daha çok arttığını göstermektedir.(s.51)

Tablo 15. 1950-70 DÖNEMİNDE TARIMIMIZDA FAKTÖR VERİMLİLİĞİ ENDEKSİ

Yıllar	Emek verimliliği endeks sayıları	Arazi verimliliği endeks sayıları	Sermaye verimliliği endeks sayıları
1950	100.0	100.0	100.0
1955	147.4	107.9	121.2
1960	167.1	117.6	98.6
1965	182.6	128.0	88.0
1970	213.8	143.7	70.6

20 senede emeğin verimliliği 2 katına çıkarken, arazi verimliliği ancak % 43.7 oranında artış gösterir. Sermayenin verimliliği ise neredeyse 1/3 oranında azalmıştır.

2) Pazara çıkma oranları en düşük olan hububat 1944'den 1980'e 4 kat artarken, pazara çıkma oranı % 70 olan baklagiller üretimi 3 kat artış göstermiştir. Pazarlama oranları % 90 ile % 200 arasında değişen sınai ürünler 10 kat, çay 17 kat, zeytin üretimi 7 kat, yağlı tohum üretimi 14 kat, yumru bitkilerden patates 15 kat, turunçgillerden limon 66 kat, portakal 28 kat artış göstermiştir. Demek ki tahılların pazara ayrılan kısımlarında yıllara göre göreli olarak artış görülmekle

beraber, pazar için üretilen ürünlerdeki artış oldukça yüksektir. Bu da doğal olarak ürünlerin artan oranda metalaşması, dolayısıyla tarımsal kapitalizmin gelişmesi demektir. Bu aynı zamanda tarıma dayalı sanayinin de tarımı geliştirmesi sürecidir.

B.MODERN TEKNİK KULLANIMI

Tarımda ilkel tarım aletlerinin yerini, modern tarım aletlerine bırakması süreci aynı zamanda ilkel tarımdan kapitalizme geçiş sürecidir de. Türkiye'de bu süreç Marshall yardımıyla birlikte 1950'den sonra (ancak içerde sanayi kapitalizminin itmesi ve tarımdaki ilişkilerin çekmesiyle değil, kapitalist anayurtlarının Türkiye'yi dünya işbölümü içinde tarımsal ürün yetiştiren bir ülke konumuna getirmek istemesiyle) başlar :

1948 yılında traktör sayısı 1756 taneyken, 1950 Tarım sayımına göre 1948 yılının 5.5 katı artış gösterek 9905'e çıkmıştır. 18q953'de 20 kat, 1973'de 89 kat, 1980'de ise 249 satını bularak 437.367'ye yükselmiştir. Sıçrama 1950 yılı ile 1970'den sonra olmuştur. Birinci sıçrama ithalata, ikincisi ise yurtiçi üretime denk düşer.

Cahit Tanyol'un, Sosyoloji Dergisi sayı : 13-14'de "Traktör giren 50köyde nüfus hareketlerinin ve içtimai değişmelerin kontrolü"nü inceleyerek aslında traktörün tarım için devrim niteliğinde olduğu görelim.

"Barak Ovası'nda efendi veya ağa köylerinden bir kısmı, traktörün girmesiyle köy karakterlerinden çiftlik karakterine doğru bir gelişme göstermektedir. Bu köylerin sahipleri köyün başında bizzat çalışmaktadır. Bir de yine ağa veya efendi köyleri olduğu halde, toprağın köylüye icar veya yarıcı olarak verildiği köyler vardır ki bu tip köyler de gelişmeye rastlanmıyor. Umumiyetle bu nevi köylerin toprakları köylülerin toprakları köylüler tarafından alınmaktadır. Traktör girmiş olduğu efendi veya ağaköylerinde nüfusun azaldığı açıkça görülmektedir... Esasen traktörün alanların mühim bir kısmını köyde çok toprağı olanlar tercih ettiği için efendi veya ağa köyü olmadığı halde yine bir göç hadisesiyle karşılaşmaktayız. (19)

(19) Cahit Tanyol, a.g.e., s. 206, 207, 213.

Tablo 16. TARIMSAL ARAÇ-GEREÇLERİN YILLARA GÖRE SEYRİ

Geleneksel	1948	1953	1960	1973	1975	1980(*)
Karasaban	1.625.398	1.896.274	1.991.250	1.555.313	1.381.142	953.292
Döğen	-	1.827.512	2.202.453	1.882.885	1.446.922	932.453
Modern						
Traktör	1756	35670	42.136	156.139	243.066	437.367
Biçer-döver	268	4458	5.554	10.023	11.245	13.937
Harman mak	430	1171	2.536	29.125	17.647	92.840
Motopomp	253	5389	22.557	100.754	125.683	203.435
Santrafuj	1038	4527	11.814	36.385	48.140	60.936

Kaynak: Tarım İstatistikleri Özeti, DİE; Aktaran: Oktay Varlıer.
(*) 1984 İstatistik Cep Yıllığı

Tarımda kapitalizme çözülüşün iki yönünü görmekteyiz.

1) Bir yandan "efendi ve ağa köylerinden bir kısmı traktörün girmesiyle köy karakterinden çiftlik karakterine doğru" gelişerek derebey kalıntısı ağa ve efendiler kapitalistleşir. Diğer yandan "efendi ve ağa köyü olmadığı halde, hali vakti yerinde köylülerin traktör satın alarak girişken kapitalistlere dönüşür. Ve "aga veya efendi köyü olduğu halde, toprağın köylüye icar veya yarıcı olarak verildiği köyler vardır ki... umumiyetle bu köylerin toprağı köylüler tarafından" satın alınarak serbest köylü mülkiyetine geçilir.

2) İster traktörün girmesiyle çiftlik haline dönen efendi-ağa köyleri olsun ister serbest köylü mülkiyetine dönen ağa ve efendi köyleri olsun, ister halk köyü olsun, her üç durumda da ortak yan nüfusun boşalmasıdır. Çünkü traktör :

a- Tarımdaki işgücünün büyük bir kısmını gereksiz hale getirir.

b- Küçük çiftçileri toprağından sürer.

Cahit Tanyol'un araştırması 1958-59 yıllarında ağa ve efendi köylerinin baskın olduğu Urfa'nın Barak Ovası'nda geçer. Traktörün yoğun olarak kullanılmaya başlaması henüz 10 yıl bile olmamıştır. Bu kadarlık bir gelişim bile derebey kalıntıları ve köylünün toprağa bağımlılığını çözmeye yeter. Hatta dış etkilere karşı en çok mukavemet gösterebilen aşiret gelenekli göçebeleri bile :

"Nizip'in şimalindeki dağ köyü içinde zenginleri olduğu gibi.. yarı göçebe, hayvancılıkla geçinen ve yaylakların işlenmiş araziye çevrilmesi yüzünden çok fakir düşmüş köyler de vardır. Bunlar gerek mesken, gerek gıda ve gerekse giyecek hususunda çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya bulundukları halde cemaate olan bağlılık kendilerini verimsiz bir toprağa çivilemiş bulunuyor... Bu köyler hallerinden çok şikayetçi idiler. Cemaatle birlikte hükümetin kendilerine vereceği heryere gitmeye razı ve fakat perakende olarak birbirinden ayrılmaya razı değiller...sefaleti müştereken çekmektedirler" (20)

Bu komün gelenekleri "sessiz devrim"e uzun süre

(20) Cahit Tanyol, a.g.e., s. 200.

dayanmayacaktır :

"Toprağı olmayan köylü, ki bunların çoğu toprağını efendilere kaptırmış eski göçebelirdir; yolların yapılması, şehirlerle sıkı temas, cemaat tesanüdünü çözmekte ve köylü kolayca topraktan ayrılmaktadır" (21)

Traktörün yanısıra belli başlı tarım alet ve makinaları da Cumhuriyet'ten 1950'ye kadar yerinde saymış, 1950'den sonra ise hızla artmıştır.

Biçerdöğer 1948'de 268 tanedir, 1980'de ise 57 kat artarak 13.937'ye çıkmıştır. 1948'den 53'e 16 kat, 1973'e kadar 37 kat artış göstermiştir. Harman makinası 1948'de 430'dur. 1980'de ise 215 kat artarak 92.840'a ulaşmıştır. Harman makinasında esaslı artış 1960'dan sonra olmuştur. Motopamp 1948'de 253'dür. 1980'de 804 kat artarak 203.435'e çıkmıştır. Santrofuj 1948'de 1038 tanedir. 1980'de 59 kat artarak 60.936'ya çıkmıştır. Motopamp ve santrafujdaki esaslı artış da 1960'dan sonra olmuştur.

Demek ki 1950-60 arası tarıma traktör ve biçerdöğerin yoğun olarak girdiği yıllardır. Daha sonraki yıllar ise diğer tarım alet ve makinalarının keşfedilme yıllarıdır denilebilir.

Geleneksel tarımsal araç ve gereçlerde ise 1960'a kadar bir artış gözlenir. Bu bizi yanıltmasın. Çünkü bu dönemde, traktör alamayanlar edinebildikleri karasaban ve döğenle gelişime ayak uydurmaya çalışırlar. Ancak modernle gelenekselin çarpışmasında ikinciler daima eninde veya sonunda kaybetmeye mahkumdurlar. Nitekim 1960'dan sonra bu gidiş tersine dönmüş, karasaban ve döğen gittikçe azalmıştır. Ve hatta 1980'de 1948 yılının yarısına düşmüştür.

30 Yılda (1950-1980) teknik bakımdan epeyce yol katedilmiştir. Bugün yarım milyondan fazla traktör tarım için hiç de az değildir. Ancak traktörden yararlanan işletme sayısı ise 1.977.569 dur. Bu da tüm işletmelerin (3.650.089'un) % 54.2'sidir. Toprak dilimlerine göre traktörden yararlanma oranı'na baktığımızda çelişkiler ortaya daha açık koyulabilir.

---

(21) Cahit Tanyol, a.g.e., s. 210.

20 Dönümden az toprağı işleyenlerin ancak % 29.3'ü, 20-49 dönüm arazi işletenlerin % 52.9'u, 50-199 dönüm arazi işletenlerin % 71.9'u, 200 dönümden büyük arazi işleten köylü ailelerinin % 90'dan fazlası traktörden faydalanmaktadır. 250 dönümden büyük arazi işleten kapitalist çiftçilerin ve büyük toprak sahiplerinin % 100'ü traktörden faydalanmaktadır. Demek ki traktörden en iyi şekilde yararlananlar zengin köylülük ve kapitalist çiftçiler ile büyük toprak sahipleridir. İki milyondan fazla yoksul köylü işletmesi ise teknik açlık içindedir. Orta köylülük de olanakları ölçüsünde gerek satın alarak, ama büyük ölçüde kiralayarak traktörden azami ölçüde yararlanmaya çalışır.

Traktörden yararlanan işletmelerin % 24.7'si kendi malı olan traktörü kullanırken %5.5'u ortak traktör kullanmakta, % 69.8'i ise traktörü kiralamaktadır.

Traktörden yararlanıp 20 dönümden az arazi işletenlerin ancak % 8.7'si kullandığı traktör kiralamaktadır. 20-49 dönüm arazi işletenlerde durum pek farklılık göstermez. 50-199 dönüm arazi işletenler de traktör sahipleri % 32'ye ancak çıkarken traktör kiralayanlar % 61'e iner. 200 dönümden büyük köylü işletmelerin hemen tümü traktör kullanırken % 47 ile % 56.3 arasında değişen oranlarda traktör sahipleridir ve nispeten traktör kiralama oranı düşmektedir : % 42.3 - %33.4. Büyük işletmelerde ise traktör sahipliği % 76 ile % 85 arasında değişmekte, kiralama oranı ise düşüktür. (Tablo 17)

Traktör mülkiyet durumuna baktığımızda da yoksul ve orta köylünün sahip olduğu traktörden ziyade, traktör kiralayarak teknikten yararlandığını, zengin köylülük ve kapitalist çiftlikler ile büyük toprak sahiplerinin ise büyüyen oranlarda sahip olduğu traktörü kullandığını görürüz. Hemen hemen tüm katmanlar da ortak özellik traktörün ortak kullanma eğiliminin çok düşük olmasıdır.

Tablo 18'e baktığımızda en yüksek traktör kullanma oranı %65.8'e Akdeniz'dir. Oysa ki Akdeniz'e tüm traktörlerin ancak % 11.6'sı düşmektedir. Akdeniz'i Ege ve Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. İki bölge traktörlerin % 69.3'ünü toplamaktadır. Gerek bölgeye düşen traktör, gerekse traktör kullanma oranı en düşük olan bölgeler ise Karadeniz ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesidir.

Tablo 17. İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE TRAKTÖRDEN YARARLANMA ORANLARI VE MÜLKİYET DURUMU

TÜRKİYE

İşletme Büy. (dekar) Küçük işl.	Traktörden yararlanma oranı %	Sahip olduğu traktörü kul. işletme	%	Ortak traktör işleten say.	%	Kiraladığı traktörü işleten sayısı	%	Toplam işletme sayısı	%
20'den az	29.3	28.080	8.7	8362	2.6	286.581	88.7	323.023	100.0
20-49	52.9	92.456	15.0	21939	3.6	501.438	8.4	615.833	100.0
50-199	71.9	267.145	32.0	58327	7.0	509.224	61.0	834.696	100.0
200-499	90.1	83.223	47.9	16972	9.8	73.574	42.3	173779	100.0
500-999	98.7	13.756	56.3	2528	10.3	8179	33.4	24.463	100.0
Büyük İşl.									
250-999	100.0(*)	1962	76.0	232	9.0	386	15.0	2580	100.0
1000-4999	100.0(*)	2318	76.4	253	8.3	463	15.3	3034	100.0
5000-	100.0(*)	137	85.1	8	5	16	9.9	161	100.0
Toplam		489.087		108.621		1.379.861		1.997.569	

Kaynak: 1980 Tarım Sayımından yararlanılarak derlenmiştir.

(*) Bu oranlar % 100'den büyük çıkmaktadır. Büyük işletmelerden bir kısmının hem sahip olduğu traktörü kullanırken hem de traktör kiralaması bu duruma yol açmıştır. Bu oranları % 100 olarak kabul ettik.

Tablo 18. TRAKTÖRÜN BÖLGELERE DAĞILIMI

Bölgeler	İşletme Sayısı	Traktörden yararlananlşl. Sayısı	%	Traktör Sayısı	%
Karadeniz	591.071	178.577	30.2	41.154	7.4
DoğuAnadolu	861.524	397.316	46.1	64.899	11.7
İç Anadolu	835.246	518.840	62.1	172.004	30.9
Ege ve Mar.	1.005.973	647.086	64.3	213.436	38.4
Akdeniz	356.275	234.862	65.8	64.565	11.6
TOPLAM	3.650.089	1.977.569		556.058	100.0

Kaynak: 1980 Tarım Sayımı'ndan derlenmiştir.

Bölgelere göre traktörden yararlanma oranları değişiklik gösterirken işleten toprak dilimlerine göre de bölgesel farklılıklar vardır. Ege ve Marmara Bölgesinde 20 dönümden az arazi işletenler içinde % 46.8'i, traktörden yararlanırken bu oran Akdeniz'de % 39.3'dür. En düşük oran ise Karadeniz ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dur. İç Anadolu ise bütün toprak dilimlerinde görüleceği üzere Türkiye genelini temsil eder. Akdeniz ile Ege ve Marmara Bölgesi'nde traktörden yararlanma oranı 20 dönümden sonra % 60'ı aşmakta, 200 dönümden sonra % 100'e ulaşmaktadır. Karadeniz ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu hariç tüm bölgelerde, 250 dönümden büyük kapitalist çiftliklerde ve büyük toprak sahiplerinde bu oran % 100'dür.

"Traktör sayısındaki artışa paralel olarak traktörle işlenen alan sürekli artmıştır. 1960'da toplam ekilen alanın %13.6'sı traktörle işlenmiş, bu oran 1970'de yüzde 32.7'ye çıkmış, 1975'de ise % 74.7'ye sıçramıştır" (22)

1975 rakamı biraz abartılı görülmekle birlikte1980'de rakam % 59.5'a çıkmıştır.

(22) Mehmet Yılmazer, Kırda Kapitalizmin Gelişimi, Çağdaş Yol Dergisi, s. 25.

Tablo 19.BÖLGELERE VE İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE TRAKTÖR KULLANMA ORANLARI

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Ege ve Marmara	Akdeniz	İç Anadolu	Doğu Anadolu	Karadeniz
Küçük İşletme					
20'den az	46.8	39.3	29.2	15.5	14.2
20-49	64.1	69.2	55.6	49.9	30.2
50-199	80.0	86.2	75.1	62.2	55.7
200-499	94.5	100.0	94.8	77.3	66.7
500-999	100.0	-	100.0	93.9	-
Büyük İşletme					
250-999	100.0	100.0	100.0	99.4	67.6
1000-4999	100.0	100.0	100.0	100.0	50.0
5000-	100.0	100.0	100.0	94.9	100.0

Kaynak: İbid.

C : İŞ GÜCÜ KULLANIMI

Tarımsal kapitalizmin en belirgin özelliği modern teknik kullanımının yanısıra artan işgücü kullanımı ve işgücü hareketleridir. Türkiye'de istatiksel verilere dayanarak bu gelişimi sağlıklı incelemek pek olanaklı değildir. Bu nedenle en yeni ve en detaylı verilerin yer aldığı 1980 Tarım Sayımını inceleyeceğiz.

Tablo 20. İKTİSADEN FAAL NÜFUS VE TARIM İŞÇİSİ SAYISI

BÖLGELER	İKTİSADEN FAAL NÜFUS (12 Yaş-)	ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI
Ege ve Marmara	3.610.665	3.004.759
Akdeniz	1.436.520	3.042.757
İç Anadolu	3.194.520	2.059.463
Doğu Anadolu	3.640.306	1.714.454
Karadeniz	2.569.486	1.092.683
TOPLAM	14.451.768	13.914.116

Kaynak: Ibid.

Çalışan işçi sayısı = Mevsimlik + Daimi işçi. Yalnız hayvan yetiştiren işletmelerde çalışanlar dahil değildir.

Tablo 20'de İç Anadolu , Doğu Anadolu ve Karadeniz'in tarımda çalıştırdığı işçi sayısı ile iktisaden faal nüfus arasındaki fark artıdır. Bu üç bölge tarımsal işgücü bakımından kendi kendine yeterdir ve dışarı gönderebilecek tarımsal işgücü fazlası vardır.

Burada Karadeniz'in özel bir durumu vardır. Karadeniz bugün başta İstanbul olmak üzere sanayice gelişmiş kentlere doğru nüfus akınında ilk sırada yer alır. Bunda, işgücü bakımından kendi kendine

yeter İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin Karadeniz'in tarımsal işgücü fazlasını emmesinin rolü vardır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu ise daha şanslıdır (!) zira tarımsal işgücüne gereksinim duyan Ege ve Akdeniz'e komşudur. Çünkü Ege ve Marmara, Akdeniz Bölgesi iktisaden faal nüfusun neredeyse 2 katı kadar işçi kullanmaktadır. Açığını kendine en yakın bölgelerden sağlayacaktır. Nitekim :

"Tarım işçiliğinin en yoğun olduğu Çukurova Bölgesinde... kış aylarında gizli işsizliğin yoğun olmasına karşın yaz aylarında tarımsal faaliyetler ancak bölge dışından gelen ve sayıları 100.000 civarında olduğu sanılan (ki bugün rakamın 250.000 dolayında olduğu sanılmaktadır... b.n.) işçilerce karşılanmaktadır.

...Pamuk ekimi önce Adana'da başlamakta ve Hatay işçileri Adana'ya gelmektedir... Geri kalan işçi ihtiyacı yerli işçilerin yanısıra, Sivas, Kayseri, Konya, Niğde, Nevşehir, Maraş, G.Antep, Urfa, Malatya, Elazığ ve diğer Güney Doğu Anadolu illerinden karşılanmakta... Hatay'lı işçiler, pamuk ekimine erken başlandığı ve ücretler göreceli olarak yüksek olduğu için Adana'da çalışmayı tercih etmekte ve bu nedenle Amik Ovasındaki pamuk ekimi için Hatay, Maraş, Elbistan, G.Antep ve civarından işçi talep etmektedir. Denizli bölge içine işgücü veren büyük merkezdir... Denizli'nin ilçelerinden olan Çal, Tavas, Acıpayam ve Çivril'in yazın boşaldığı söylenmektedir"(23)

Hatay'da çalışabileceği halde, ücretlerin daha yüksek olduğu Adana'ya gelen Hatay işçisi : yazın boşalan Çal, Tavas, Acıpayam ve Çivril'den kopup İzmir'e Manisa'ya gelen Denizli işçileri toprağından kopmuş ve işgücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayan kır proleterleridir. Artık kapalı ekonominin kalın duvarları ile toprağı arasına sıkışıp kalmış köylünün yerini : emeği alınıp satılan, arz talep kanununa göre fiyatı belirlenen kısacası emeği meta haline gelen ve işgücünü en iyi şekilde pazarlayacağına inandığı yerlere doğru sürekli hareket halinde olan kır proleteryası almıştır.

---

(23) MPM Seminerleri, "Tarımsal İşgücü Sorunları Semineri" 16-18 Şubat 1971 "Türkiye'de Tarım İşçisi, İstihdam Koşulları ve Ücretler" Murat Karayalçın", s.22-23.

"Orta Anadolu Bölgemizde ilkbahar genellikle ekim ve tarımsal faaliyetler için hazırlık dönemidir. Temmuzla birlikte tarımsal faaliyetler yoğunlaşır. Bütün aile hasat işine katılır ve çalışma iki ay geceli gündüzlü sürer... Karadeniz Bölgemizde ise istihdam özellikle fındık, tütün, çay toplama mevsimlerinde yoğunlaşmaktadır. Bölgenin sahil şeridinde ekimi yapılan bu bitkilerin gerektirdiği işgücü bölge dışından değil daha çok bölgenin dağlık sahil şeridinden karşılınmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde tarımsal faaliyetler kış mevsiminde çok azalmaktadır. Bölgede çalışma günleri bahar ve yaz aylarında yoğunlaşmaktadır. Buna göre bahar -ve yaz aylarındaki çalışma günleri kış aylarından 3 misli fazladır" (24)

Tarımsal kapitalizmin en ileri bölgeleri : Akdeniz, Ege ve Marmara topraktan sürülüp atılan kır proletelerini çoğunlukla bölge içinde istihdam ederken; İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da tarımsal işgücü bir yandan bölge içinde istihdam edilirken fazlası kıyı bölgelerimize atılmaktadır. Karadeniz bölgesinde ise işgücünün çoğunluğu bölge içinde istihdam edilirken fazlası her geçen gün sanayi merkezlerine sürülmektedir.

Tarımda iktisaden faal nüfus 14.5 milyon ve bunun hemen hemen 14 milyona yakını işçilik (mevsimlik + daimi işçilik) yaptığına göre bu işçileri çalıştıranlar kimlerdir?

Tarımda çalışan işçilerin % 98'i mevsimlik işçi geri kalan % 2'si daimi işçidir. Tarımsal üretimin yapısı gereği ve tarımsal kapitalizmin anayurdu İngiltere'de dahi "çiftçilerin % 40.8'i hiç emek kiralamaz; % 68.1'i 2'den fazla işçi çalıştırmazken, tarımda daimi işçiden ziyade mevsimlik işçileri incelemek sanırız pek yanlış olmayacaktır. (Tablo 21-22-23-24-25-26)

Türkiye Geneline baktığımızda 20 dönümden az arazi işletenlerin % 18.2'i mevsimlik işçi kullanırken mevsimlik işçilerin % 7.7'sini istihdam etmektedirler. İşletmeye düşen ortalama işçi sayısı 5, çalışılan gün sayısı da 5 dir. 20-49 dönüm arazi işletenler içinde mevsimlik işçi çalıştıran işletme sayısı % 30.1'e yükselirken,

(24) Murat Karayalçın , a.g.e., s.23

Tablo 21. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (TÜRKİYE)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	201064	18.2	1.065573	7.7	5.229967	5	5
20-49	350928	30.1	2.880731	20.9	15.467110	8	5
50-199	452567	39.0	7.024282	50.9	42.129540	15	6
200-499	88148	45.7	1.940212	14.1	16.323678	22	8
500-999	11406	46.0	4.95736	3.6	19.12085	43	4
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	2312	90.6	1.78827	-	2.920391	77	16
1000-4999	2724	94.8	1.77543	2.8	2.620163	65	15
5000-	156	98.1	30.343	-	5.95838	194	20
TOPLAM	1.109.305		13.793.247	100.0	87.207.772		

Kaynak :Ibid

*Toplam mevsimlik işçi çalıştıranların % si olarak değil işletme dilimlerindeki toplam işletme içinde mevsimlik işçi çalıştıranlar %'sidir.

Tablo 23. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (AKDENİZ)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	27208	22.5	212.920	7.0	1.042.544	8	5
20-49	42168	37.8	569.664	18.8	3.056.872	14	5
50-199	57528	54.9	1.560.096	51.5	10.545.048	27	7
200-499	12632	70.9	541.976	17.9	6.024.008	42	11
500-999	-	-	-	-	-	-	-
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	1054	90.3	90.808	-	1.568.633	86	17
1000-4999	304	98.7	45.424	4.8	1.112.158	149	24
5000-	15	93.8	10.047	-	245.138	669	24
TOPLAM	140.909		3.030.953	100.0	23.594.401		

Kaynak : İbid.

Tablo 22. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (EGE VE MARMARA BÖLGESİ)**

İşletme-Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	100166	31.0	501.811	8.4	2.004.807	5	4
20-49	156397	44.8	1.305.481	21.9	6.096.093	8	5
50-199	171964	56.6	3.275.429	54.8	19.172.645	19	6
200-499	19797	71.4	676.384	11.3	42.220.686	34	6
500-999	1034	86.0	34.400	0.6	636.194	33	19
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	753	98.0	74.191	-	1.136.906	98	15
1000-4999	689	97.6	95.833	3.0	1.049.830	139	10
5000-	20	95.2	8.421	-	141.299	421	17
TOPLAM	450.820		5.970.950	100.0	3.446.460		

Kaynak :İbid

Tablo 25. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (İÇ ANADOLU)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	242,26	13.2	144.915	7.1	670.902	6	5
20-49	506.10	22,2	359.172	17.6	12.25709	7	3
50-199	107.760	33	965.824	47.2	3.903.115	9	4
200-499	392.06	44.5	516.756	25.3	4.048.341	13	8
500-999	4174	49.0	435.58	2.1	267.395	10	6
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	145	83.3	3718	-	343.20	26	9
1000-4999	576	88.1	8031	0.7	140.304	14	17
5000-	21	100.0	2339	-	679.46	111	29
TOPLAM	226.718		2.044.480		1.0358032		

Kaynak : İbid.

Tablo 24. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (KARADENİZ)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	23608	11.4	101.369	9.3	685.527	4	7
20-49	55109	21.5	404.914	37.2	2.087.614	7	5
50-199	41347	32.7	543.463	50.0	2.934.887	13	5
200-499	1115	55.6	37.018	3.5	142.051	33	4
500-999	-	-	-	-	-	-	-
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	14	41.2	243	-	9056	17	37
1000-4999	1	50.0	21	0.05	61	21	3
5000-	2	100.0	239	-	2830	120	12
TOPLAM	121.196		1.087.267	100.0	5.862.026		

Kaynak: İbid

Tablo 26. **MEVSİMLİK İŞÇİ DAĞILIMI (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi çalıştıran işletmeler	Mevsimlik işçi dağılımı	Mevsimlik işçi %	Çalışılan Gün sayısı	İşlet. düşen mevsimlik	Çalışılan gün ortala.
<u>küçük İşletmeler</u>							
20'den az	25856	9.6	104873	6.3	826187	4	8
20-49	46644	21.2	241500	14.5	3009822	5	12
50-199	73968	24.8	679470	40.9	5573805	9	8
200-499	15398	27.0	168078	10.1	1886592	11	11
500-999	6198	41.2	417778	25.2	1008496	67	3
<u>Büyük İşletmeler</u>							
250-999	638	94.0	11837	-	171476	19	15
1000-4999	1154	95.9	28234	3	317810	24	11
5000-	98	99.0	9297	-	138625	95	15
TOPLAM	169.954		1.661.067	100.0	1.2932813		

Kaynak : Ibid.

çalıştırılan ortalama işçi ve ortalama gün sayısı pek farklılık göstermemektedir.

50-199 dönüm arazi işletenlerin ise % 39'u mevsimlik işçi kullanırken mevsimlik çalışan işçilerin % 50.9'unu istihdam etmektedir.

200 dönümden büyük zengin köylü işletmelerinde ise mevsimlik işçi çalıştırma oranları yine de % 50'ye varamamaktadır. İstihdam ettikleri işçi ise % 17.7'dir. Zengin köylülüğün üst dilimi ortalama 43 işçi çalıştırmakta ve işçiler ortalama 4 gün çalışmaktadırlar.

250 dönümden büyük kapitalist çiftlikler ve büyük toprak sahiplerinin %100'e yakını mevsimlik işçi kullanmaktadır. 5000 dönüme kadar olanlar ortalama 71 işçi çalıştırmakta ve ortalama 15-16 gün çalışmaktadır. 5000 dönümden büyük arazi işletenler ise 194 işçi çalıştırmakta ve ortalama 20 gün çalışmaktadırlar. Bu tip işletmelerde çalışanlar mevsimlik işçilerin %2.8'idir.

Türkiye genelinde bölgelere geçersek durum daha bir açıklık kazanacak ve mevsimlik işçiler içinden kır proleteryasını seçmemiz daha kolaylaşacaktır.

Ege ve Marmara Bölgesi ile Akdeniz Bölgesinde 20 dönümden az arazi işletenler içinde mevsimlik işçi çalıştırma oranları, diğer bölgelerin oldukça üstündedir. Zira, Ege ve Marmara'da bu oran % 31, Akdeniz'de ise % 22'dir. Bunun nedeni her iki bölgede de kapitalist ilişkilerin daha gelişkin oluşudur. Zira ortalama çalıştırılan işçi sayısı ile gün sayısı hemen hemen her bölgede birbirine yakındır. En düşük oran % 9.6 ile Doğu Anadolu bölgemizdedir. İç Anadolu ve Karadeniz'de Türkiye genelinin altında ve % 13.2 ile % 11.4'dür. Hemen her bölgede de ortak yan 50-199 dönüm arazi işletenlerin mevsimlik işçilerin % 43.5 ile % 54.8 arasında değişen oranlarda mevsimlik işçiyi istihdam etmeleridir. Ege ve Marmara ile Akdeniz Bölgesinde mevsimlik işçi çalıştıran işletmelerin oranı Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir. Ege ve Marmara'da bu oran % 56.6, Akdeniz de ise % 54.9 dur. Doğu Anadolu'da ise oran oldukça düşük ve %24.8'dir. İç Anadolu'da ve Karadeniz'de ise % 32-%33 arasında değişir. 200 dönümden büyük arazi işletenlere gelince Ege ve

Marmara ile Akdeniz bölgesinde mevsimlik işçi çalıştıranlar oranı % 70'i aşmakta ve hatta % 86'ya bile ulaşmaktadır. Çalıştırdıkları işçi ortalaması 30 ile 40 arasında değişmektedir. Yine en düşük oran Doğu Anadolu bölgesindedir ve %27 ile %41 arasında değişmektedir. Ancak 500 dönümden büyük arazide çalışan ortalama işçi 67'ye çıkmakta ve fakat çalışılan gün sayısı 3'e düşmektedir. İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde ise % 44.5 ile % 55.6 dır.

250 dönümden büyük kapitalist çiftlikler ve büyük toprak sahiplerine gelince Karadeniz hariç işletmelerin % 100'e yakını mevsimlik işçi kullanırlar. Çalıştırılan işçi sayısına baktığımızda Ege ve Marmara ile Akdeniz Bölgesinde 1000 dönümden büyük arazilerde 139'u geçtiğini, özellikle 5000 dönümden büyük arazilerde Ege ve Marmara'da ortalama 421, Akdeniz'de ise ortalama 669 işçi çalıştırıldığını görürüz. Çalışılan gün ise 5000 dönümden büyüklerde, Akdeniz Bölgesinde24 güne ulaşmaktadır. Diğer bölgelerde ise bu rakamlar oldukça düşüktür. 5000 dönümü aştığında çalışan işçi sayısı ancak 100'ü geçmektedir.

Tablolardan çıkan sonuçlar :

a) Tüm bölgeler için ortak özellik 50-199 dönüm arazi işletenlerin mevsimlik işçilerin yarısını istihdam etmeleridir.

b) 50 dönümden az arazi işletenlerin büyük çoğunluğu arazisini kendisi işletmekte, mevsimlik işçi kullanmamaktadırlar. Yine de Türkiye'deki mevsimlik işçilerin % 28.6'sını istihdam etmektedir.

c) 200 dönümden küçük işletmelerde ve İç Anadolu ile Doğu Anadolu'daki zengin köylü işletmelerinde çalışan mevsimlik işçiler : az ya da kıraç toprağı kendine yetmeyen ve genellikle hemen yakınındaki işletmede kısa süreli işçilik yapan yoksul köylülük ve orta köylünün yoksul köylülük sınırına yakın olanlarıdır. Hesapladığımızda Türkiye'de 12 Milyondan fazla (12.114.786) kır yarı proleterleri vardır. Bunların hemen yarısı da kadın ve çocuklardır.

d) Zengin köylülüğün çoğunluğu kapitalist çiftlikler ve büyük toprak sahiplerinin neredeyse % 100'e yakını (Karadeniz ve İç Anadolu istisna) mevsimlik işçi kullanmaktadır. Özellikle kapitalist çiftlikler ve büyük toprak sahipleri gerek çalıştırdıkları ortalama işçi

sayısı, gerekse çalışılan gün sayısı ile köylü işletmelerinden kolayca ayrılmaktadır. Bu tip işletmelerde çalışan işçiler de doğal olarak artık toprağından koparılmış ve işgücülerinden başka satacak birşeyleri kalmayan kır proleteryasıdır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesinde 250 dönümden büyük arazi işleten kapitalist çiftlikler ve büyük toprak sahiplerinde çalışan işçilerle Ege ve Marmara ile Akdeniz ve Karadeniz Bölgesinde 200 dönümden büyük köylü işletmelerinde çalışanları da kır proleteri olarak kabul ettiğimizde tarımdaki kır proleterlerinin sayısını 1.678.461. olarak buluruz ki bu oran tüm mevsimlik işçilerin % 12'dir.

Şimdi de 1.5 milyonluk kır proleteryasının çalışma ve yaşama koşullarına da kısaca değinerek konuya son verelim.

"...tütün kırma mevsiminde çalışmalar gece 24.00 da başlamakta ve sabah 8.00'e kadar sürmektedir. Pamuk sulamada ise 24 saatlik çalışmalara rastlanmaktadır... 1963 yılında Adana'da yapılan bir çalışmaya göre bu ilimizde bütün mevsimlerde ortalama 11.5 saat çalışılmaktadır. Yaz aylarında çalışma fiilen 5.00'de başlamaktadır. Güneş batıncaya kadar süren çalışma sırasında soluk adı verilen toplam 2.5 saatlik dinlenme ve ara verilmektedir"(25)

Sanayide çalışan işçilere nazaran çalışma saatleri çok yüksektir. Ve hatta sanayi işçileri gibi gece çalışması bile icat edilmiştir. Peki bunca harcanan enerji nereden gelmektedir?

"Tarım işçilerinin beslenmeleri genellikle işverene ait bulunmaktadır. İşverenin kaç öğün ve ne miktarda yemek vereceği ya o bölgenin örf ve adetlerine göre belirlenmekte ya da elçi veya dayıbaşı gibi aracılarla işverenler arasındaki görüşmelerle tespit edilmektedir. Örneğin Çukurova'da pamuk çapasında işçilere verilen yemek...

—Kahvaltıda 250 gram ekmek

—Öğle yemeğinde 250 gram ekmek ve buğday yarması pilavı

—İkindi yemeğinde 250 gram ekmek ve yağsız ayran

(25) Murat Karayalçın, a.g.e., s.24

—Akşam yemeğinde 250 ekmek ve buğday yarması çorbası " (26)

İşveren aracıları ve kalfalar "zor" yöntemiyle nasıl olsa işçileri sabahtan gün batımına kadar çalıştırma konusunda uzman olduklarına göre besbelli ki verilen yemekler - daha doğrusu 1 kg.dan fazla ekmek- işçi açlıktan bayılmasın diyedir. Murat Karayalçın'ın bu araştırması 1960-1970'li yılları kapsar. Bugün 1990 yılındayız. Aradan geçen yirmi yıl işçinin çalışma şartlarını değiştirmiş midir?

25 Haziran 1990 tarihli Cumhuriyet gazetesi, Mehmet Aka Adana'dan kısa bir haber verir "... şubat ayı ortalarında geldiği Çukurova'da yaklaşık dört aydır iş bulunamayan Abdullah Toprak, " yoksulluk yüzünden Çukurova'ya geldik ama burada yoksulluğumuz kat kat arttı.. Muşambayla kaplı çadırlarda kalırız aylarca, yağmur üstümüze yağar. Çocuklarımız hastadır, ama ilaç alacak paramız yoktur. Zarzor iş bulduğumuzda da ne yapsak ağaya yaranamayız. Ağa çalışmıyorsunuz der, aldığımız üç kuruşu da kesmey kalkar. Afrika'daki açlardan farkımız kalmamıştır Çukurova topraklarında."

Tarım işçisi sadece işveren tarafından değil iş aracıları tarafından da sömürülür.

"...iş aracıları Ege'de dayıbaşı, Gaziantep ve Maraş'ta başcıl, Trakya'da dragon, Çukurova'da ise elçi adını alırlar. Elçiler iş piyasasının yoğunlaştığı zamanlarda ortaya çıkarak işverene karşı işçi, işçilere karşı işveren adına temas kurar ve emek arz ve talebini karşılar. Elçiler para sıkıntısı çekenlere, kış aylarında borç para vererek, onları yaz aylarında pamuk işi için kendine bağlar ve zamını geldiğinde borç paranın faizini de almayı ihmal etmez. Elçiler kendi yardımcıları ile (genellikle kalfa başı diye adlandırılır) işveren adına üretimi de denetlemektedir. Görevleri, işveren taleplerine uygun olarak yerine getirmesi için elçiye sık sık hediyeler verirler. Şerefine ziyafet verilir. İşveren, işçiye verdiği haftalığın iki mislini elçiye vererek... işçiler ise kazançlarının % 5 ini verirler." (27)

Elçiler bir çeşit insan simsarıdır ve işçiyi sömürerek geçinir.

(26) Murat Karayalçın, a.g.e., s.34
(27) Murat Karayalçın, a.g.e., s.30

Devlet de simsarı ortadan kaldırmaya çalışmak yerine elçi ile işçi ve işveren arasındaki ilişkiyi -tabii ki kağıt üzerinde- düzenlemeye kalkışır.

" Çalışma Bakanlığı, 1970 esas olmak üzere Tarım-İş kolunda kurulu 23 işkolu, 16 işyeri olmak üzere 34 sendikanın varlığından sözetmektedir. Bu sendikaların büyük çoğunluğunun mevcudiyeti şüphelidir. Mevcut sendikaların dört tanesi toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi almakta ve toplu sözleşme faaliyeti içinde bulunmaktadır. Bunlar OT-İş İzmir'de, TİS, TÜR-İŞ ve TARIM-İŞ Ankara'da kurulu olup, işkolu seviyesinde toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi Tarım-İş'e aittir. Bu sendikalarda kayıtlı üye sayısını tespit ise hemen hemen imkansızdır." (28)

Tarım işçisinin örgütsüzlüğü; gerek tarımda çalışan işçilerin dağınıklığı ve gerekse çalışmalarının süreklilik göstermemesi gibi nedenlerin yanısıra"... tarım işkoluna özgü bir iş kanununun bulunmayışı ve dolayısıyla ferdi iş ilişkilerinin teminatsız olması; bu teminatsızlığın işçide yarattığı sendikaya girme halinde işinden olma endişesidir" (29)

En temelli neden de tarım işçisinin Osmanlı'dan kalma reaya geleneğidir.

AYRIM II: MÜLKİYET ÇATISI

A: TARIM ALANININ DAĞILIMI

1980 Tarım sayımı, tarım alanının işletmelere dağılımını göstermektedir. Tarım alanının içine işlenen arazi, orman, çayır ve otlak arazisi, kullanılmayan arazi, tarıma elverişsiz arazi de girmektedir.

Tablo 27'ye baktığımızda tarım alanının % 90.5 'ının işlenen arazi,

(28) Doç.Dr.Rüçhan Işık, "Türkiye'de Tarım Sektöründe Sendikacılık Hareketi", s.11
(29) Doç.Dr. Rüçhan Işık, a.g.e., s.12

Tablo 27: **TARIM ALANININ BÖLÜNÜŞÜ**

(Dekar)	%
İşlenen Arazi : 205.876.553	90.5
Uzun Ömürlü bitkiler	6.5
Sebze bahçeleri	1.4
Tarla arazisi	57.5
Nadas	25.1
Diğerleri	9.5
Daimi çayır ve otlak arazisi	5.2
Koruluk ve orman arazisi	1.0
Kullanılmayan arazi	2.1
Tarıma elverişsiz arazi	1.2
	100.0

Kaynak : 1980 Tarım Sayımı T.227.555.689*

* Toplamın aslı 227.640.289'dur. Ancak araştırmamızda hayvan yetiştiren işletmeler bakımından büyük işletmeler ihmal edilmiştir. Aradaki fark burudan ileri gelmektedir.

geri kalan % 9.5'inin ise daimi çayır ve otlak arazisi, koruluk ve orman arazisi, kullanılmayan arazi ve tarıma elverişsiz arazidir. Bu yüzden dağılımı incelerken işlenen arazi deyimini kullanmanın pek de yanlış olmayacağı ortadadır. Ancak burada tarım alanının dağılımını incelerken sahip olunan arazi, kirayla veya ortakçılıkla işlenen arazi vs. ayrımı yapılmadığı, direkt şu veya bu şekilde elde tuttuğu araziyi kapsadığını da hatırlatmak gereklidir.

3.650.089 işletmenin % 30,2'si 20 dönümden az arazi işletmekte ve 227.555.689 dekarlık arazininin ancak %4.1'inden yararlanılabilmektedir. Buna 20-49 dönümlük dilimi eklediğimizde işletme oranı % 62.1'e yükselirken, toprakça % 20'yi aşmaktadırlar. Demek ki toplam işletmelerin 3/5'i toprağın ancak 1/5'inden

Tablo 28: **TARIM ALININ İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE DAĞILIMI TÜRKİYE**

İşletme Büyüklükleri (Dekar) Küçük İşletme	İşletme Sayısı	Tarım Alanı (Dekar)	İşletme (%)	Tarım Alanı (%)
20'den az	1.102.379	9.414.313	30.2	4.1
20.49	1.164.642	36.141.573	31.9	15.9
50-199	1.159.899	102.637.110	31.8	45.1
200-499	192.800	51.716.340	5.3	22.7
500-999	24.785	16.762.086	0.7	7.4
Büyük İşlet.				
250-999	2.552	1.381.871		
1000-4999	2.873	4.722.882	0.1	4.8
5000-	159	4.779.514		
TOPLAM	3.650.089*	227.555.689*	100.0	100.0

Kaynak: Ibid.
* Hayvan yetiştiren büyük işletmeler dahil değildir.

yararlanabilmektedirler. 20 dönümden az toprak işleyenlere ortalama 8.5 dönüm, 20-49 dönüm arasındakilere ise ortalama 31 dönüm düşmektedir.

50-199 dönüm arası arazi işletenler % 31.8, ellerindeki arazi ise %45.1'dir. Ortalama her işletmeye 88.5 dönüm düşmektedir.

200-999 dönüm arası zengin köylü işletmeleri tüm işletmelerin % 6'sı iken, ellerindeki arazi %30.1'dir.

Bu oran yaklaşık 2.5 milyon yoksul köylü işletmelerinin kapladığı alandan daha büyüktür. 200-499 dönümlük dilimde her işletmeye ortalama 268 dönüm, 500-999 dönüm arası işletmelere ise ortalama 676 dönüm düşmektedir.

250 dönümden büyük kapitalist çiftlikler ve büyük arazi sahipleri

toplam işletmelerin % 0.1'idir. Ve ellerindeki arazi ise toplam arazininin %4.8'idir. 250-999 dönüm arası işletmelerde her işletmeye ortalama 549 dönüm, 5000 dönümden büyük işletmelere ise ortalama 30.060 dönüm arazi düşmektedir.

50 Dönümden küçük işletmeler toplam işletmelerin %62.1'i ellerindeki arazi %20 iken zengin köylü, kapitalist çiftlikler ve büyük arazi sahipleri toplam işletmelerin ancak % 6.1'i iken ellerindeki arazi % 34.9'dur.

Bölgeler düzeyinde, arazininin dağılımındaki dengesizlikler farklılıklar gösterse de; yoksul köylü, zengin köylü ve kapitalist çiftlikler ile büyük arazi sahipleri arasındaki çelişkiler her bölgede vardır :

Karadeniz Bölgesinde işletmelerin % 78.3'ü 50 dönümden küçüktür ve arazininin %48.6'sını kaplamaktadır. Karadeniz Bölgesinin bu durumu; toplam arazinin küçük, işletme sayısının çokluğundan ileri gelmektedir. Bir karşılaştırma yapılacak olursa, Karadeniz Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'nin toplam arazisi hemen hemen birbirine eşit fakat Karadeniz Bölgesindeki işletme sayısı, Akdenizdeki işletme sayısının neredeyse iki katıdır. Karadeniz Bölgesinde 20 dönümden küçük işletmeler ise%35.0'dır ve arazininin % 9.9'unu işletirler. Ege ve Marmara Bölgesi ile Akdeniz bölgesinde oranlar birbirine yakındır. 50 dönümden küçük işletmeler Ege ve Marmara'da %66.8, Akdeniz'de ise %65.2 dir. İşledikleri arazi ise sırasıyla % 27.9 ve % 22.7 dir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesinde 50 dönümden küçük işletmelerin hem yüzdesi hem de arazi yüzdesi düşüktür. İç Anadolu'da tüm işletmelerin % 49.2'si, Doğu Anadolu'da ise %56.8'i 50 dönümden küçükken; arazininin ancak sırasıyla %12.1'i ile %13.1'i düşmektedir. İç Anadolu Bölgesinde 20 dönümden küçük işletmelere arazininin % 2'i, Doğu Anadolu Bölgesinde ise % 2.9'u düşer.

50-199 dönüm arası orta köylü işletmeleri ise hemen her bölgede geniş bir alan kaplamaktadır. Özellikle Ege ve Marmara Bölgesinde arazininin % 52.3'ünü orta köylü işletmeleri oluşturur. En düşük oran ise Doğu Anadolu Bölgesindedir : % 39.9. (Tablo 29)

Tablo 29: TARIM ALANININ BÖLGELERE VE İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNE DAĞILIMI

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	EGE VE MARMARA BÖLGESİ		AKDENİZ BÖLGESİ		İÇ ANADOLU BÖLGESİ		KARADENİZ BÖLGESİ		DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	
	İşl. %	Tar.Al. %	İşl. %	Tar.Al. %	İşl. %	Tar.Al. %	İşl. %	Tar.Al. %	İşl. %	Tar.Al. %
Küçük İşlet.										
20'den az	32.1	6.1	33.9	5.1	21.9	2.0	35.0	9.9	31.2	2.9
20-49	34.7	21.8	81.3	17.6	27.3	10.1	43.3	38.7	25.6	10.2
50-199	30.2	52.3	29.4	46.7	39.1	43.4	21.4	48.7	34.6	39.9
200-499	2.8	14.5	5.0	24.2	10.6	33.4	0.3	2.4	6.6	23.3
500-999	0.1	1.5	-	-	1.0	7.6	-	-	1.8	15.8
Büyük İşlet.										
250-999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000-4999	0.1	3.8	0.4	6.4	0.1	3.5	0.0	0.3	0.2	7.8
5000-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: İbid.

200 Dönümden büyük zengin köylü işletmelerine gelince sayıca az fakat arazininin önemli bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. İç Anadolu Bölgesinde 200 dönümden büyük zengin köylü işletmesi %11.6 iken, işlettikleri arazi % 41'e ulaşmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde de bu oran % 8.4'e %39.1 dir. Ege ve Marmara Bölgesinde zengin köylü işletmesi %2.9 iken işlettikleri arazi % 16'dır. Akdeniz Bölgesinde de % 5'e % 24.2'dir. Karadeniz Bölgesinde zengin köylü oranı çok düşüktür : % 0.3, kapladıkları arazi de ancak % 2.4'dür.

250 dönümden büyük kapitalist çiftlik ve büyük toprak sahipleri hemen her bölgede oran olarak oldukça düşüktür. Ege ve Marmara Bölgesinde 250 dönümden büyük 1495 (%0.l) işletme vardır. Ellerindeki arazi 1.896.631 (%3.8) dönümdür. 5000 dönümden büyük 21 işletme vardır. Ortalama her bir işletmeye 15.817 dönüm arazi düşmektedir. 20 Dönümden az arazi işletenlere, bu bölgede ortalama 9.5 dönüm düştüğü hesaba katırılırsa 1665 yoksul köylü işletmesine eşit bir büyüklük olduğu ortaya çıkacaktır. Akdeniz'de 250 dönümden büyük işletme 1491 %0.4) tanedir. İşledikleri arazi 1.264.216 (%6.4) dönümdür. 5000 dönümden büyük 16 işletme vardır. Ortalama her bir işletmeye 10.286 dönüm düşer. İç Anadolu Bölgesi'nde 250 dönümden büyük 779 (%0.l) işletme vardır. İşledikleri arazi ise 1.058.572 dönümdür. 5000 dönümden büyük 21 işletme vardır. Ortalama her bir işletmeye 65.682 dönüm arazi düşer. 20 dönümden küçük 8642 yoksul köylü işletmesine eşit bir büyüklüktür.b Doğu Anadolu Bölgesinde 1781 (%0.1) tane 250 dönümden büyük işletme vardır. İşledikleri arazi 5.222.345 (%7.8) dönümdür. 5000 dönümden büyük 99 işletme vardır. Ellerindeki arazi 2.866.570 dönümdür. Ortalama her bir işletmeye28.995 dönüm arazi düşer. 20 dönümden küçük 3.966 yoksul köylü işletmesine eşittir. Karadeniz Bölgesinde ise toplam 38 büyük işletme vardır. İşledikleri arazi 64.183 dönümdür. 5000 dönümden büyük 2 işletme vardır. Her bir işletmeye ortalama 18.447 dönüm arazi düşer.

B. EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ

Türkiye'de varolan 3.650.089 işletmeninin % 93.1'i (3.398.749) faaliyet göstermektedir. Faaliyet göstermeyen işletmelerin % 73.7'si

20 dönümden küçük, % 15.3'ü 20-49 dönüm, % 9.8'i 50-199 dönüm, % 1.2'si ise 200-100 dönüm arası işletmelerdir. Faaliyette bulunmayan bu işletmelerin bazı fertleri dışarı işlerinde çalışmaktadır. 250 dönümden büyük işletmelerden faaliyette bulunmayan yoktur; aksine, hem işletmesini çalıştıran hem de dışarı işlerde faaliyet gösterenler vardır.

Hem arazisini işletip hem de bazı fertleri dışarı işlerinde çalışan işletmeler oranına baktığımızda 20 dönümden küçük işletmelerin % 7.2'si, 20-49 dönüm arası işletmelerin % 11.2'si, 50-199 dönüm arası işletmelerin % 6.5'i, 200-499 dönüm arası işletmelerin % 0.2'si, 250 dönümden büyük işletmelerin ise % 2.3'ü olduğu görülür. 250 dönümden büyük işletmelerde, dışarı işlerinde çalışan fertler büyük olasılıkla, şehir veya kasabalarda ticaretle uğraşırken, özellikle 50 dönümden küçük işletmelerde dışarı işlerinde çalışan fertler ise işçilik (inşaat işçiliği, sanayi işçiliği, yol yapımı, tarım işçiliği) yapmaktadırlar.

Türkiye genelinde faaliyet gösteren işletmelerin % 67.1'i yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmakta, hiç bir ücretli işçi kullanmamaktadır.% 2.6'sı ise yalnız ücretli işçi çalıştırmaktadır, %30.3'ü hem ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmakta, hem de ücretli işçi kullanmaktadır.

Türkiye genelinde 500 dönümden küçük tüm işletmelerde yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler oranı % 50'den büyük ve 20-49 dönüm arası işletmelerde ise % 66.4'dür. 250 dönümden büyük işletmelerde bu oran oldukça düşüktür ve 5000 dönümden büyük işletmelerde ise yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler yoktur.

Küçük işletmelerde yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler oranı çok küçüktür. En yüksek oran 20 dönümden küçük işletmelerde görülmekte ve % 3.1'i ancak bulmaktadır. Buradan 20 dönümden küçük işletmelerin fertlerinin kendi işletmesinde çalışmaktansa ücretli işçi tutarak ürününü kaldırıp kendisinin dışarı işlerde çalışmasının daha (pek yerinde bir tanımlama olmasa da) kârlı olduğu sonucu çıkmaktadır. 250 dönümden büyük işletmelerde oranlar göreceli olarak daha yükselmekte; 250-1000 dönüm arası işletmelerin %

13,9'u, 1000-4999 dönüm arası işletmelerin % 9.3'ü, 5000 dönümden büyük işletmelerin ise % 31.4'ü yalnız ücretli işçi çalıştırmaktadır.

1000 dönümden küçük köylü işletmeleri içinde hem ücretli işçi, hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırma oranları %50'nin altındadır. 20 dönümden küçük işletmelerin % 15,2'si hem ücretli işçi hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmaktadır. En büyük oran % 47.8'le 500-999 dönüm arasındaki işletmelerdedir. 250 dönümden büyük kapitalist çiftlik ve büyük arazi sahiplerine baktığımızda çoğunluğu hem ücretli işçi hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırdığını görürüz. 250-1000 dönüm arası işletmelerin % 76.8'i 1000-4999 dönüm arası işletmelerin ise % 68.,6'sı hem ücretli işçi hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmaktadır.

Anlaşılacağı üzere 200 dönümden küçük köylü işletmelerinde, yani yoksul köylü ve orta köylü işletmelerinde çoğunlukla yalnız hane halkı fertleri çalışmakta, geri kalan kısmında ise hem ücretli işçi çalıştırıp hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalışmaktadır. Yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler ise yok denecek kadar azdır. 200 dönümden büyük zengin köylü işletmelerinde diyebilirizki hemen hemen yarısı hiç bir ücretli işçi kullanmazken, yarısından biraz azı ise hem ücretli hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmaktadır. Demek ki köylü işletmelerinde genel eğilim, işletmesini elden geldiğince kendisi işletip, ancak gerektiğinde (genellikle ekim ve hasat zamanı) ücretli işçi tutmaktadır. Kapitalist çiftlikler ve büyük arazi sahipleri ise çok küçük bir oranın yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmakta, başlıca eğilim ise hem ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmak hem de ücretli işçi tutmak olduğu anlaşılır. Burada kapitalist çiftlikler ve büyük arazi sahiplerinin bilfiil üretimde çalışmaktan ziyade, yöneticilik veya gözeticilik -ki onu bile çoğunlukla elçi veya kahyalara devretmektedirler- gibi işlerde çalıştığı unutulmamalıdır.

Bölgere göre emeğin harcanış biçimi farklılıklar göstermektedir :

Ege ve Marmara ile Akdeniz Bölgesinde yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler oranı, Türkiye genelinin ve diğer bölgelerin altındadır., Köylü işletmelerinde en düşük oran Ege ve Marmara Bölgesinde görülmektedir. 50 Dönümden küçük yoksul köylü işletmelerinde oran % 50'yi biraz aşabilmekte ve 500-999 dönüm

arasındaki işletmeler de bu oran % 14.0'a kadar inmektedir. Akdeniz Bölgesinde ise 50 dönümden küçük işletmelerde yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmleler oranı % 60'a yaklaşmaktadır. 200-499 dönüm arası zengin köylü işletmelerinde oran % 28.2'ye kadar düşmektedir. Akdeniz'de 250 dönümden büyük kapitalist çiftlik ve büyük arazi sahiplerinden ancak % 0.5'i yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırırken, Ege ve Marmara'da ise bu oran %3'e ulaşmaktadır.

Yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler oranına baktığımızda en yüksek oranların Karadeniz'de, Doğu Anadolu'da ve İç Anadolu'da olduğu görülür. Şöyle ki, Karadeniz'de 20 dönümden küçük yoksul köylü işletmelerinde yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletme oranı % 80.2'ye kadar çıkmakta, Doğu Anadolu'da bu oran % 80.2'ye kadar çıkmakta, Doğu Anadolu'da bu oran % 68.1'i, İç Anadolu'da ise %67'yi bulmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde 500 dönümden küçük köylü işletlerinden yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıranların (20 dönümden küçük işletmeler hariç) % 70'i aşmakta; Karadeniz Bölgesinde (200-499 dönüm hariç), %60'ı aşmakta, İç Anadoluda ise % 50'yi ancak aşabilmektedir. 250 dönümden büyük kapitalist çiftlik ve büyük arazi sahiplerinde ise en yüksek oran Karadeniz'de görülmektedir. Fakat bu biraz yanıltıcıdır. Zira, Karadeniz bölgesinde 250-999 dönüm arası 34 işletme, 1000-4999 dönüm arası 2 işletme ve 5000 dönümden büyük 2 işletme vardır.

Sayılar küçük olunca doğal olarak oranlar da büyümektedir. Fakat yine de gerek Karadeniz Bölgesi, gerek İç Anadolu bölgesi, gerekse Doğu Anadolu bölgesi yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran büyük işletmeler oranı yüksektir, sadece her üç bölgede de tüm bölgelerde olduğu gibi 5000 dönümden büyük arazilerin hiç biri yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırmamaktadır.

Yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler oranı Akdeniz'de, Ege ve Marmara'da gerek Türkiye genelinin gerekse diğer bölgelere göre oran olarak daha yüksektir. 1000 dönümden küçük köylü işletmelerinde yalnız işçi çalıştırma oranı Akdeniz'de % 2 ile % 3.5 arasında değişirken Egeve Marmara'da % 0.6 ile % 6.2 arasında değişmektedir. Özellikle bu bölgede 20 dönümden küçük yoksul

köylü işletmelerinde oran % 6.2'ye çıkmaktadır. Ege ve Marmara Bölgesinde 250 dönümden büyük kapitalist çiftlik ve büyük arazi sahipleri yalnız ücretli işçi çalıştırma oranları bakımından her bölgeden yüksek ve 250-999 dönüm arası işletmelerin % 30.6'sı, 1000-4999 dönüm arası işletmelerin % 18'i, 5000 dönümden büyük işletmelerin ise % 71.4'ü yalnız ücretli işçi çalıştırmaktadır. Akdeniz'de de oranlar yüksektir ve %12.3 ile %37.5 arasında değişmektedir.

İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler oranı hem köylü işletmeleri içinde, hem de kapitalist çiftlik ve büyük toprak sahiplerinde oldukça düşüktür.

Ücretli işçi ve ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler oranları bakımından Akdeniz ile Ege ve Marmara Bölgesi yine önde gelmektedir. Ege ve Marmara bölgesinde 20 dönümden küçük işletmelerin % 25.1'inin ücretsiz hane halkı ferdi ve ücretli işçi çalıştırmakta olduğu görülür. Akdeniz'de de bu oran % 20'dir. Köylü işletmelerinde arazi büyüdükçe ücretsiz hane halkı ferdi ve ücretli işçi çalıştıran işletmeler oranı her iki bölgede de artmakta ve Ege ve Marmara Bölgesinde % 86'ya, Akdeniz'de % 69.8'e ulaşmaktadır. 250 dönümden büyük işletmelerde de oranlar yüksektir, Ancak 5000 dönümden büyük arazi sahiplerinin % 28.6'sı hem ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırırken, hem de ücretli işçi çalıştırmaktadırlar.

Diğer bölgeler hem ücretli işçi, hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran köylü işletmelerinde oranlar düşüktür. Ancak (Doğu Anadolu hariç) 500 dönümü geçince % 40'ı aşmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi hem ücretli işçi, hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler bakımından çok düşük oranlara sahiptir. 20 Dönümden küçük işletmelerin % 8.8'i ücretli işçi ve ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırırken, 200-499 dönüm arası işletmelerde bu oran % 25.2'ye ancak çıkmaktadır; 500-999 dönümlük işletmelerde dahi % 41.2'ye ancak ulaşır. Fakat bu bölgelerde de büyük işletmelerin önemli bir çoğunluğunun hem ücretli işçi, hem de ücretsiz hane halkı ferdi çalıştırdığı görülmektedir. (Tablo 30-31-32-33-34-35)

Tablo 30. **EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ**

İşletme Büyüklükleri	Yalnız ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler	Yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler	Ücretli işçi ve ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler
Küçük İşletmeler			
20'dan az	64.8	3.1	15.2
20-49	66.4	2.4	27.9
50-199	58.7	1.9	37.3
200-499	52.6	1.4	44.9
500-999	46.8	1.5	47.8
Büyük işletmeler			
250-999	7.1	13.9	76.5
1000-4999	3.2	9.3	87.3
5000-	-	31.4	68.6
	2.281.921	87587	1.029.241

Kaynak: İbid.

Tablo 31 **EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ (İÇANADOLU)**

İşletme Büyüklükleri (dekar)	Ücretsiz hane halkı çalıştırılan işletmeler %	Ücretli işçi Çalıştırılan İşletmeler %	Ücretli işçi ücretsiz hanehalkı ferdi çalıştırılan işletmeler %
Küçük İşletmeler			
20'den az	67	3.1	10,1
20-49	74.7	1.4	20.8
50-199	64,2	0.9	32.3
200-499	53.7	1.4	44.2
500-999	43.4	-	54.2
Büyük İşletmeler			
250-999	13.2	1.1	79.9
1000-4999	6.9	1.7	91.3
5000-	0.0	6.2	38.1
TOPLAM	553.618	13128	215988

Kaynak: İbid.

TABLO 32. **EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ (KARADENİZ)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %
Küçük İşletmeler			
20'den az	80.2	I.3	9.9
20-49	76.3	0.8	20.7
50-199	65.9	1.2	31.7
200-499	44.4	-	55.6
500-999	-	-	-
Büyük İşletmeler			
250-999	58.8	2.9	38.2
1000-4999	50.0	-	50.0
5000-	0	5.0	50.0
TOPLAM	445225	6692	114727

Kaynak : İbid

Tablo 33 **EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ (EGE VE MARMARA)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %
Küçük İşletmeler			
20'den az	52.8	6.2	25.1
20-49	51.0	5.0	39.9
50-199	42.1	3.2	53.5
200-499	27.7	0.6	70.8
500-999	14.0	-	86.0
Büyük İşletmeler			
250-999	2.8	30.6	66.6
1000-4999	1.8	18.1	80.0
5000-	-	71.4	28.6
TOPLAM	484048	47900	404731

Kaynak : İbid.

Tablo 34 **EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ (AKDENİZ)**

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	Ücretsiz Hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi çalıştıran İşletmeler %	Ücretli işçi ücretsiz hanehalkı ferdi çalıştıran işletmeler %
Küçük İşletmeler			
20'den az	60.2	2.6	20
20-49	59.5	3.1	35
50-199	43.5	3.5	51
200-499	28.2	2.0	69.8
500-999	-	-	-
Büyük İşletmeler			
250-999	0.5	12.3	84.4
1000-4999	-	14.3	84.7
5000-	-	37.5	62.5
TOPLAM	189632	10802	130690

Kaynak : İbid.

Tablo 35 EMEĞİN HARCANIŞ BİÇİMİ (DOĞU ANADOLU)

İşletme Büyüklükleri (dekar)	Yalnız Ücretsiz hane halkı ferdi çalıştıran işletmeler %	Yalnız ücretli işçi çalıştıran işletmeler %	Ücretli işçi ve ücretsiz hane halkı çalıştıran işletmeler %
Küçük İşletmeler			
20'den az	68.1	0.9	8.8
20-49	74.5	0.6	20.9
50-199	71.6	1.3	23.9
200-499	70.8	1.8	25.2
500-999	51.3	2.5	41.2
Büyük İşletmeler			
250-999	15.9	3.1	80.3
1000-4999	2.7	7.0	90.2
5000-	-	15.2	84.8
TOPLAM	609365	9065	163.021

Kaynak : İbid.

C.BÖLÜŞÜM İLİŞKİLERİ

Korkut Boratav, "Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm" adlı yapıtında "tarım kesimi" için genel bir bölüşüm şeması oluşturmaktadır. "öneregeğimiz bölüşüm şeması her gelir tipinin belirli bir sınıf veya tabakaya tekabül etmesini öngören temel yaklaşımının, küçük üreticiliğinin yaygın olduğu bir tarım yapısı için uygulanması ve geliştirilmesine dayanır" (30)

Fakat "bölüşüm şeması" Türkiye çapında uygulama olanağı bulamadığı gibi, bazı lisansüstü öğrencilerin sınırlı alanda uygulama çabaları da sağlıklı sonuçlar vermemiştir. Nitekim Boratav, "Bu özellikleri taşıyan Ek tablo I ve Ek Tablo II'yi herhangi bir yorum eklemeden, sadece bulgular biçiminde sunmayı yeğledik. Kanımızca veriler, tümü ile iddialı iktisadi çözümlemelere ve genellemelere zemin oluşturacak derecede sağlıklı değildir; ancak, tablolarda özetlenen sonuçlar... bölüşüm şemasının ampirik olarak saptanabilir nitelikte olduğunu kanıtlaması ve bu yönde ışık tutacak özellikleriyle ve raha çok yöntem açısından önem taşımaktadır" (31)

Ancak yine de, elimizde bölüşüm ilişkileriyle ilgili pek fazla veri olmadığından; "Ek tablo II"yi inceleyerek yöntemi açıklamayı ve bir takım sonuçlar çıkarmaya çalışalım. (Tablo 36)

" Net tarımsal hasılaya tekabül eden nihai fiyat içerisindeki ana bölüşüm kategorileri... Ticari kar tefeci banka faizi ve tüm hesaplamalara bir bakiye olarak çıkan küçük üretici geliri olarak saptanır. Küçük üreticiliğin bir miktar yabancı işgücü (tarım işçisi) kullanımı ve toprak kiralaması ile bağdaşabileceğini söyleyebiliriz. Ancak bu durumda yeni bölüşüm kategorileri ortaya çıkmakta ve bunlar nihai fiyattan pay almaktadır. Bunlar toprak kirası ve ücrettir. Böylece küçük üreticiliğin başat olduğu bir yapıda tarımsal safi hasıla, dolaysız üretici gelirlerini oluşturan küçük üretici ve ücretler ile artık kategorisini oluşturan, ticari kar, faiz ve toprak kirası arasında paylaşılır. Bu çözümlemede, aile emeği başat olduğu, yani çiftçinin

(30) Korkut Boratav, Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, s.50
(31) Korkut Boratav, a.g.e., s.74

Tablo 36. PİYADELER VE ÇİÇEKDAĞI'NDA TARIMSAL SAFİ HASILANIN BÖLÜŞÜMÜ (% PAYLAR)

	PİYADELER (1978)			ÇİÇEKDAĞI
	ÜZÜM	PAMUK	TOPLAM	BUĞDAY
Ticari Kar	17.8	35.3	21.6	9.8
—Kamu	(4.7)	(9.7)	(5.9)	(1.9)
—Tüccar	(13.1)	(25.6)	(15.7)	(7.9)
Faiz	1.2	0.4	1.1	1.3
Toprak kirası	7.5	9.3	8.0	3.8
Tarımsal Kar	22.5	13.4	20.5	14.4
Küçük üretici geliri	39.5	18.4	34.6	66.1
Ücret	11.7	23.2	14.2	4.6
Safi Hasıla	100.0	100.0	100.0	100.0
G.S.Hasıla	96.1	94.0	95.6	83.3
Sömürü Oranı	0.96	1.40	1.05	0.41

Kaynak: İ.Ünlü, "Piyadeler Köyünde Bölüşüm İlişkileri" (1978), S.Eroğlu,"Çiçekdağı İlçesinde Bölüşüm İlişkileri" (1979) (Serimer Çalışmaları); Aktaran: Oktay Varlıer, a.g.e.,s.72, Ek Tablo II.

emekçi niteliği egemen olmaya devam ettiği sürece, tarım işçisi istihdam eden küçük üreticinin- işçi tarafından yaratılan artığa bir kapitalist gibi el koymadığı, bu artığın, küçük meta üretiminin tabi olduğu ekonomik vasıtayla tüccar tefeci unsurları, hatta tarım dışındaki kesim ve gruplara intikal ettiği varsayılmaktadır. Böylece üretici gelirinin tümü, ücretle birlikte, dolaysız üretici geliri sayılabilmektedir" (32)

Tabloda bölüşüm kateforilerinde tarımsal kar ve küçük üretici ayrımı da görülmektedir :

"Sorun, küçük üretici ile kapitalist çiftçi arasındaki sınırı çizmekte yatmaktadır. Tarım işletmesinde harcanan yıllık emek girdileri içinde aile emeği ile yabancı emeğin göreli paylarını saptamak, belli bir eşiğe kadar çiftçi gelirinin tümünü, küçük üretici geliri saymak, bu eşiğin üzerindeki köylünün kapitalist çiftçiye dönüşümünün başladığını kabul etmek ve çiftçi gelirini/yabancı emek arasında paylaştırmak, nihayet, yabancı emek oranı belli bir ikinci eşiğin üstüne çıkınca, çiftçi gelirinin tümünü tanımsal kar" (33) olarak kabul etmek gerekir.(Daha ayrıntılı bilgi için Korkut Boratav, Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, Kesim III'e bakılabilir)

Bölüşüm katogorilerini kısaca gördükten sonra tablodaki verileri inceleyelim :

Ticari karın en yüksek olduğu ürün % 35.3'le pamuktur. En düşük oran ise % 9.8'le buğdaydır. Faiz oranları her üç üründe de çok küçük çıkmıştır"... araştırıcılar "para-para" siçiminde ortaya çıkan borçlanma ve faiz ilişkisini saptayabilmişlerdir. Bu, faiz paylarının çok küçük çıkması sonucunu vermiştir. Gerçekte, faizin bir kısmı ticari kar içinde gizli kabul edilmelidir" (34)

Toprak kirası doğal olarak bir sınai ürün olan pamukta % 9.3'le en yüksek, %3.8'le buğdayda en düşüktür. Tarımsal kar en yüksek % 22.5'le üzümde, en düşük % 13.4'le pamukta görülmektedir. Küçük üretici geliri ise en düşük % 28.4'le pamukta, en yüksek % 66.1'le

(32) Korkut Boratav, a.g.e., s.55
(33) Korkut Boratav, a.g.e., s.57
(34) Oktay Varlıer, a.g.e., s.74

buğdayda görülmektedir. Buna karşılık en yüksek ücret payı % 23.2 ile pamukta , % 4.6 ile buğdaydadır.

Safi hasıla içinde üretici gelirleri (küçük üretici geliri +ücret) üzümde %51, pamukta % 41.6, buğdayda % 70.7 olduğu görülür. Geriye kalan; tüccar, tefeci, banka, toprak sahipleri ve kapitalist çiftçilerin payına düşmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki Türkiye'de tüccar sadece ticari kar yapmaz, aynı zamanda tefecilik yapabilir, toprak kiralayıp tarımsal kar da elde edebilir. Tam tersi de geçerlidir. Büyük toprak sahiplerinin aynı zamanda tüccar-tefeci olduğu ve tarımsal gelir elde ettiği, ülkemizde nadir görülenr olaylardan değildir. Onedenle tablodan çıkarılacak en akıllıca sonuç : Genel olarak azınlığın (tüccar, tefeci, büyük toprak sahipleri, kapitalist çiftçilerin) en az çoğunluk (doğrudan ya da dolaysız üreticiler) kadar safi hasıladan pay aldığı ve hatta bu payın pamukta % 60'a yaklaştığıdır.

Oktay Varlıer, "Türkiye tarımında yapısal değişme teknoloji ve toprak bölüşümü" adlı yapıtında toprak ve gelir ilişkileri inceleyerek daha açıklayıcı veriler çıkarmıştır.

"Toprak işleyen 3.124.711 haneden 852.111'inin (hanelerin yüzde 27'sinin) tarım geliri 5000 Tl.nın altındadır. Yılda 5000 Tl.dan az tarımsal gelir sağlayan işletmelerin tümü 100 dönümden küçük olup, bunlar içinde de 706.105'i 20 dönümün altında küçük ve ufak işletmelerdir. Öte yandan Türkiye'de yıllık net tarım geliri 15.000 Tl.nın altında olan (ve toplam tarımsal işletmelerin % 60'ını oluşturan) 1.877.162 hane (işletme) mevcuttur. Bunların hemen tümü (%97.3'ü) 1000 dönümden ufak toprakları işlemektedir. Böylece 15.000 Tl.nın üzerinde tarımsal gelir elde eden işletmelerin, genellikle 100 dönümden geniş işletmelern olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan 279.720 çiftçi hanesi yılda 50.000 TL.dan çok, 77.500 çiftçi ailesi ise 100.000 Tl.dan yüksek gelir sağlayan hanelerden 127.973'ü (%45.8) 100 dönümden küçük toprakları işlerken, 100.000 Tl.nin üzerinde tarım gelmiri sağlayan hanelerden 58.238'i (%75.2'si) 100 dönümden geniş arazileri işlemektedir" (35)

(35) Oktay Varlıer, a.g.e., s.147

20 dönümden küçük işletmelerin %83.8'i 21-50 dönümlük işletmelerin ise %61.0'ı 15.000 Tl.'dan az net tarımsal gelir elde etmektedir. 51-100 dönüm arazi işletenlerin ise %68'4'ü 15.000 Tl.den fazla net tarımsal gelir elde ederken, bu işletmelerin çoğunluğu (%80'ni) 15.000 Tl. ile 50.000 Tl.arasında net tarımsal gelir elde eder. 101-200 dönüm arazi işletenlerin %86.7'i 15.000 Tl.nin üstünde net tarımsal gelir elde ederken. yinede 100.000 Tl.nin üzerinde kazanan işletmeler oranı ancak % 67'dir. 201-500 dönüm arazi işletenlerin %82.9'u 25.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde etmektedir. 501-1000 dönüm arazi işletenlerin ise %80.7'si 50.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde ederken 100.000 Tl.nın üzerinde tarımsal gelir elde edenlerin oranı %76.8'dir. 1000 dönümden büyük işletmelerin ise %100'ü 50.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde etmektedir.

Bölgeler arası farklılıklara gelince :

"Tarım işletmelerinin İç Anadolu Bölgesi'nde % 50.6'sı, Karadeniz'de %60.3'ü, Ege ve Marmara'da % 51.1'i yılda 15.000 Tl.nın altında net tarım geliri sağlarken, bu oranlar Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde çok daha yüksek bulunmuştur (sırasıyla % 73.6 ve % 74). Böylece tarım gelirleri bakımından Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi fakirliğin en yaygın olduğu bölgeler olarak görülmektedir."(36)

Nitekim Akdeniz Bölgesinde 20 dönümden küçük işletmelerin %69.1'i, de Doğu Anadolu bölgesinde %57.6'sı 5.000 Tl.nın altında tarımsal net gelir elde ederken Ege ve Marmara'da bu oran %38.1'e, Karadeniz'de %39.8'e, İç Anadolu'da ise %51.8'e düşer.

50.000 Tl.den çok net tarımsal gelir elde eden işletmelere baktığımızda örneğin, "...İç Anadolu'da %11.0, Karadenizde %9.0, Ege ve Marmarada % 9,4 ve Akdeniz bölgesinde %8 olmasına karşılık Doğu Anadolu bölgesinde daha düşüktür (%6.6). Fakat İç Anadolu Bölgesinde 1000 dönümden büyük işletmelerin %30.8'i 50.000 Tl. ile 100.000 Tl. arasında, %69.2'si ise 100.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde ederken, Akdeniz ve Marmara

(36) Oktay Varlıer, a.g.e., s.147 .

Bölgesinde 501-1000 dönümlük işletmelerin (tabloda 1000 dönümden büyük işletme görülmemektedir) %100'ü 100.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde eder. Doğu Anadolu Bölgesinde ise 1000 dönümden büyük işletmelerin ancak %11,4'ü 100.000 Tl.nın üzerinde net tarımsal gelir elde etmektedir.

"Çiftçilik yapan hanelerin gelirlerinin temel kaynağı tarım geliri olmakla birlikte, bunların toplam geliri içinde tarım dışı gelirler de yer almaktadır. Özellikle az topraklı çiftçilerin topraktan elde ettiği gelirin yaşamını sürdürmesine yetmeyecek kadar düşük olduğu durumlarda çeşitli sektörlerde işçi ya da kırsal kesimde tarım işçisi olarak yılın belirli aylarında çalıştığı bilinen bir gerçektir. Çiftçilerin toplam hane geliri içinde tarım dışı gelirlerin payı (yurtdışından yapılan gelir transferleri dışındaki) Türkiye'de yaklaşık % 11 dolaylarındadır. Çiftçi toplam hane geleri içinde tarım gelirinin payının en düşük olduğu bölge Akdeniz, en yüksek olduğu bölge ise Ege ve Marmara Bölgesidir. Tarım dışı gelirler içinde en yüksek ağırlığa çiftçinin oturduğu evin kira karşılığı (ya da zımni kira), sonra toprak kirası sahiptir. Genel olarak çiftçilerin tarım dışı el sanatları, zanaatkarlık gibi faaliyetlerden kazandığı küçük üreticilik geliri ile ücret gelirlerinin payı %1'in altında çıkmıştır. Kırsal kesimde oturan hanelerin tümüne yakın bir kesiminin kendi evinde oturduğu düşünülürse zımni kira payının yüksek çıkması olağandır. Ancak toprak kirası ve ücreti toplam çiftçi hane geliri içindeki payı çok düşük görünmektedir." (37)

Düşük görünüşün altında pek çok neden sıralanabilir; ancak, işletme birimlerine göre toprak geliri ve ücret gelirlerinin yatay oranı sağlanabilmiş olmasaydı; 50 dönümden küçük, özellikle de 20 dönümden küçük işletmelerde ücret gelirlerinin önemli bir payı olduğu ve zengin köylü ve büyük toprak sahiplerinde ise toprak kirası gelirinin yüksekliği ortaya çıkardı.

" Yalnız tarım gelirleri dikkate alındığında 852.111 hane 5.000 Tl.den az gelir kazanırken, tarım dışı gelirler de hesaba katıldığında 5.000 Tl.nın altında gelirli çiftçilerin sayısı 549.422'ye (toprak işleyen

(37) Oktay Varlıer, a.g.e., s.148

hanelerin %18'ne) düşmektedir...5000 Tl.nın üzerindeki tüm gelir dilimlerine giren hanelerin sayısı tarım dışı gelirler hesaba katıldığında artmıştır... Öte yandan yıllık toplam geliri 100.000 Tl.nın üstünde çiftçi hanelerin sayısı 91.741 dir. Böylece 14.241 hane sağladığı tarım dışı gelirler nedeniyle alt gelir dilimlerinden 100.000 Tl.den yukarı dilimlerine geçmiştir."(38)

Bölgelere göre hane gelirlerine baktığımızda :

"...Akdeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu bölgesinde yılda 15.000 Tl.dan az net gelir kazanan çiftçilerin oranının diğer bölgelerin çok üstünde çıkması, çiftçiler arasında göreli fakirliğin en yaygın biçimde bu iki bölgede hüküm sürdüğünü göstermektedir. Toplam geliri 50.000 Tl.nın üstünde olan hanelerin oranı İç Anadolu'da ve Karadeniz Bölgesinde en yüksek, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesinde ise en düşük çıkmıştır. Ve fakat (b.n) 100.000 Tl.nin üstündeki gelir diliminde bulunan halerle...(salt tarım gelirleri karşılaştırıldığında) İç Anadolu Bölgesinde 1506, Karadeniz'de 7893, Ege ve Marmara'da 2404, Akdenizde ise 2483 adet artmıştır. Buna göre üst gelir gruplarında çiftçilerin tarım dışı gelir sağlaması olasılığının Karadeniz, Akdeniz ile Ege ve Marmara Bölgelerinde İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde kıyasla daha çok olduğu söylenebilir."(39)

SONUÇ: A— TARIMDA KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ

Türkiye'de özellikle 1950'den sonra, tarıma traktörün girmesi ile birlikte, tarımsal kapitalizm süreci hızlanmıştır. Ve tarımsal kapitalizmin temel taşları ürünün metalaşması, köylülüğün farklılaşarak kır proletaryası ve kır burjuvazisine dönüşmesi (dolayısıyla işgücünün metalaşması), büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmeleri ise şimdiye kadar incelediğimiz verilerin ışığında diyebiliriz ki Türkiye tarımında kapitalizm egemendir.

(38) Oktay Varlıer, a.g.e., s.148
(39) Oktay Varlıer, a.g.e., s.150

Özetleyelim :

1. *Ürünün metalaşması:* 1950'den 1980'e 30 yıl gibi kısa bir sürede pazar için üretilen sınai ürünler 10 kat, çay 17 kat, zeytin üretimi 7 kat, yağlı tohum üretimi 14 kat, patates 15 kat, turunçgillerden limon 66 kat, portakal 28 kat artış göstermiştir. Pazar için üretilen ürünlerdeki bu artış, önemli bir kısmı çiftçi ailelerin tüketimine giden tahıllardan çok daha yüksek olmuştur.

2. *Köylülüğün farklılaşması:* Gerek Türkiye genelinde, gerekse bölgeler düzeyinde köylülük içinde zengin köylü ve yoksul köylü zıtlaşması vardır. Zengin köylü ticari tarımın büyümesi ile birlikte, yaygın teknoloji kullanımı ve işgücü kullanımı giderek kır burjuvazisine dönüşürken; yoksul köylülüğü ve hatta orta köylülüğü toprağından etmiştir. Veya toprağını daraltmıştır. Toprağından kopan köylülük arızî olan tarım işçiliğini giderek kır proletaryası (sınıfın kendisi) haline dönüşmüştür. Bugün yaptığımız hesaplamalar sonucunda 1.5 milyondan fazla kır proleteri olduğunu saptadık.

3. *Büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmesi:* Modern teknik kullanımı konusunda gördüğümüz üzere tarıma sadece traktörün girmesi dahi büyük toprak sahiplerini giderek kapitalistleştirmiştir. Bugün, gerek geniş çaplı işgücü kullanımı gerek modern teknik kullanımı ve gerekse ürünün pazarlanması olanağı bakımından köylülükten hemen ayırtedilmektedir. Demek ki bir ikinci çelişki köylülük ile büyük toprak sahipleri arasında vardır.

Fakat aynı zamanda gördük ki Türkiye'nin topyekün her bölgesi, her ili aynı gelişim düzeyinde değildir. Nitekim Ege ve Marmara Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi Tarımsal kaphitalizmin en ileri bölgeleri iken Karadeniz her ne kadar pazar için üretim yapsa da önemli ölçüde coğrafyanın yetersizliği ile geriden gelmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi ise tarımsal kapitalizmin en geri kaldığı bölgemizdir. Orta Anadolu bölgesi ise köylü yığınlarının genişliği ile dikkati çekse de tarımsal kapitalizmde epeyce yol almıştır.

B- TARIMSAL ÜRETİM DEĞERLERİNİN FİNANS KAPİTALE TESLİM EDİLİŞİ

Tarımsal üretim değerleri bir taraftan büyük toprak sahiplerini artı-değer ve mülkiyet bakımından kapitalistleştirirken, daha kapsamlı payını finans kapitalin oluşum ve gelişimine vermiştir. Toplam tarım işletmelerinin çoğunluğu % 93.6'lı (tablo 28) orta ve küçük üreticiler kapsamındadır. Üreticilerin gelir ve değerleri kooperatifler aracılığı ile finans kapitale sunulmaktadır. 1983 yılında toplam kooperatifler sayısı 43.202'dir. Bu kooperatiflerin 14.893'ü tarımsal yapı bünyesinde kurulmuştur. Bu tarım amaçlı kooperatiflere 3.476.427 üretici köylü ortak üye olmuştur. Bunlar içinde sermaye ve ortaklık bakımından en kapsamlı iki kooperatif kuruluşunun banka ve sanayi kuruluşları ile bağlarını incelemek finans kapitale nasıl hazır sermaye sağlandığına örnek olabilir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısı 2633, ortaklığa katılan üye 1.350.004, Tarım Kredi Kooperatiflerinin varlığı Ziraat Bankası bünyesi içindedir. Bilindiği gibi Ziraat Bankası devlet finans kapitalinin en büyük işletmelerinden birisidir. Tarım Kredi Kooperatif ve Birliklerinin daha kuruluşu ile birlikte tüm madde-hukuki varlığını Ziraat Bankasına bağlaması, tarımsal üretim değerlerinin teslim edilmesine çok açık bir örnektir. Tarım Kredi Kooperatif ve Birliklerinin Ziraat Bankası'na katılımı yanında Tarım Araçları Fabrikası ve Ankara Yem Fabrikası kuruluşunda %100 hissesi vardır. Hisseli olarak katıldığı kuruluşlar :

Toros Gübre ve Kimye Endüstrisi A.Ş. % 15

Gübre Fabrikaları T.A.Ş. % 13

Hektaş Ticaret T.A.Ş. % 2.5

Elsan Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş. % 77.5

Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. % 15

Köytaş Tarım ve Sanayi Makinaları A.Ş. % 12

Tareks Tarım Ürünleri Araç-gereç ve İthalat A.Ş. % 70

Tarsan Tarım Endüstrisi Yatırım A.Ş. % 49

Uzyem Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş. % 22

Baysan Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş. % 40

Bafay Ayçiçek Yağı Fabrikası A.Ş. % 35
Bumas Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş. % 10
Meytaş Yem Sanayi A.Ş. % 49
Aysaş Anadolu Yem Sanayi A.Ş. % 35
Doyyem Yem Sanayi Ticaret A.Ş. % 10
Cepni-Gücü Yem Sanayi ve Besicilik Tic.A.Ş. % 10
Mepasan-Meyve ve sebze Pazarlama Sanayi A.Ş.
Antalya % 10
Mersin % 10
Bursa % 10
İzmir % 10

Tarım Kredi kooperatifleri 1983 Çalışma Raporundan aldığımız bu hisse oranlarında görülüyor ki hisselerin 18'inde % 50'nin altında, sadece ikisinde % 50'nin üzerinde hisse payı vardır. Anonim Şirketlerde yetki ve yönetimin % 50 üzernindeki hisselerde olduğu gözönüne getirilirse bir gerçeklik daha anlaşılabilir. 1983 Çalışma Raporlarına göre Köy merkezlerinde 1301, Bucak Merkezlerinde 505, ilçe merkezi 381, il merkezlerinde sadece 46 Birlik kurumu bulunmaktadır. Kooperatiflerin öz varlık tutarı 35.392.998.185 Tl.dir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin ticari hacmi de oldukça yüksektir.

1.797.338.497 kg. Kimyevi gübre tutarı : 31.428.785.005.36 Tl.

199.560.378. kg. yem ve küspe tutarı : 6.725.616.481.-Tl.

6.439.673. kg. Zirai mücadele ilacı tutarı : 3.255.961.28 Tl.

16.462.079 adet zirai araç-gereç tutarı ; 21.459.320.603.26 Tl.

Anılan bu zirai araç-gereç, ilaç, küspe, kimyevi gübreler ve yakıt benzin-mazotun üretim tekeli finans kapitalde olduğundan varolan gelir ve değerlerin nasıl finans kapitale teslim edildiği anlaşılabilir.

Pancar Üretim ve Satış Kooperatifleri (PANKOBİRLİK) Şekerbank'ı oluşturan başlıca birliklerdir. Pancar Üretim ve Satış Kooperatifleri sayısı 21, ortaklığa katılan üretici sayısı 715.135'tir.

ŞEKERBANK T.A.Ş. Sermaye Dağılımı:

T. Şeker Fabrikaları A.Ş. %3.750
Pancar Kooperatifleri % 72.250
Özel Şeker Fabrikaları % 5.375
Şeker Sigorta A.Ş. % 5.0
Şekerbank Mensupları Sos. Sig. Sandığı % 13.625
Toplam % 100.00

PANKOBİRLİK'in Diğer Hisseli Katılımları:

Massy-Ferguson Traktör San.A.Ş. % 18.0
Layne Bonler A.Ş. % 0.01
Yeni Çeltek Kömür Maden A.Ş. % 16.0
Kömür İşletmeleri A.Ş. % 33.8
Sanayi Nakliyat A.Ş. % 16.2
Pancar Ekicileri Birliği A.Ş. % 17.0
Mars Ticaret Sanayi A.Ş. % 4.33
Meray % 6.20
Beytaş % 2.66
Işık Gıda A.Ş. % 0.15
Amasya Meyve Sanayi A.Ş. % 2.0
Malatya Pulp A.Ş. % 2.5
Tursan % 6.41
Ettüdaş % 44.04
Satüdaş % 40.0
Burtrak % 0.50
Turaş % 1.33
Gübre Fabrikaları % 1.76
Konya Süt Sanayi A.Ş. % 16.50
Turhal Süt ve Yem Sanayi A.Ş. % 26.67

Eskişehir Süt San.A.Ş. % 10.0
Burdur Yem Sanayi A.Ş. % 8.0
Çorum Yem Sanayi % 6.66
Eskişehir Yem Sanayi % 20.0
Kayseri Yem Sanayi % 3.33
Uşak Yem Sanayi %% 8.33
Malatya Yem Sanayi % 17.35
Suluova % 7.77
Tostaş % 5.0
Yemtaş Yem Sanayi % 1.25
Kütahya Şeker Fabrakaları % 23.32
Konya Şeker Şeker Fabrikaları % 74.92
Kayseri Şeker Fabrikaları % 88.96
Amasya Şeker Fabrikaları % 69.45
Adapazarı Şeker Fabrikaları % 34.45
Pancar Motor San.A.Ş. % 51.46
Şeker Sigorta A.Ş. %2.04

Bu hisse oranlarında da görüldüğü gibi 33 işletmede % 50 altında, 4 işletmede % 50 üzerinde hisseli PANKOBİRLİK üreticilerden çok finans kapitalin yan kuruluşu gibidir.

Taskobirlik-Tariş Tarişbank bağları, Fındık üreticilerinin FİSKOBİRLİK, Pamuk üreticileri ÇUKOBİRLİK, Narenciye Üreticileri ANTBİRLİK, Zeytin üreticileri MARMARABİRLİK, Trakya üreticileri TRAKYABİRLİK ile tekelci kapitalizme emeklerini teslim ederler.

C-TARIMDA FEODALİZMİN TEFECİ-BEZİRGAN AYAĞI

Tarımsal üretim ilişkilerinde kapitalizme geçiş egemen olmasına rağmen değişim ilişkilerinde feodalizmin tefeci-bezirgan ayağı olduğu gibi geleneksel etkisini sürdürmektedir. Tarımda küçük üreticilerin sayıca muazzam çokluğu; kış ve ilkbahar mevsimlerinde oldukça yoksul düşmeleri tefecilerin antik bir sınıf parçası olarak yaşamalarına

yol açmaktadır. Anadolu'da daha çok SARRAF görünümünde olan bu sınıf parçasının faaliyeti DÖVİZ TİCARETİ biçiminde de sürmektedir. Ürünlerin satın alınmasında ve pazarlanmasında birinci derecede görevli gibi görünen bezirganlar ise her kasaba-ilçe ve şehrin pazarına TOPTANCI olarak yerleşmiştir. Daha çok ciroların döndüğü metropol kentlerde ise bezirganlar HAL MAFİASI biçiminde örgütlülüklerini ve varlıklarını sürdürmektedirler. Pazar ağında arz-talep-fiyat dengesini kendi çıkarlarına göre düzenlemektedirler. Tarımsal üretim artışları ile toplumsal tüketimin aynı gelişim oranında gidiş tutturamayışı tamamen bu sınıfın varlığından ve onların kendi sınıf eğilimlerinde ustalaştıklarından oluyor. Tefeci-bezirgan sınıfı kapitalist yapı içinde doğmadıkları ve geleneksel olarak feodalizmi de yaratan ana sınıf oldukları için bunları feodal gelenekler kategorisine koymak yanlış olmayacaktır.

AMAÇ: STRATEJİYİ TARTIŞMASINA GİRİŞ

Tarımsal üretim, sosyal sınıflar değerlendirmeleri en çok politik yön çizimi dolayısıyla toplumsal yapının yeniden inşaası bakımından ilgi alanımız olmuştur. Bu ilginin güncel tartışmaları ya da çelişkisi "Demokratik Devrim" "Sosyalist Devrim" stratejileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan ihtiyacımızı gideren verileri belli ölçüde elde ettikten sonra strateji tartışmasına giriş yapabiliriz.

1- KLASİK DEMOKRATİK DEVRİM

A-) Klasik Demokratik Devrim'in Strateji Planı tarımda "Tarım Kapitalisti-Tarım Proletaryası" çelişkisinden dolayı -tabiri caiz ise- parçalanmıştır. Demokratik devrimin klasik strateji planında işçi sınıfı özgüç, tüm köylülük yedek güç olarak benimsenmiştir.Artık köylülük içindeki tarım kapitalistlerinin varlığını düşman güç kategorisinde görmek varolan ekonomik-sosyal yaşamın gereğidir.

a) Tarım kapitalisleri şehir orta burjuvaları gibi pragmatik ve aydın değil, tutucudurlar. Türkiye'nin yıllardır iktidar olmuş politik yapısı bunları kendisine bağlamıştır. Doğru Yol Partisi'nin kırlardaki gücü tarım kapitalistlerinin varlığından kaynaklanıyor. (Bak.Tablo 30)

b) Tarım proletaryasının ve yoksul köylülüğün eziklik hınçları ve sınıf mücadelesi tarım kapitalistleri üzerinde kuruludur. Tarım kapitalistlerine hayarhah yaklaşmak bu sınıfımızın mücadele ve görüş ufkunu kararlır.(Bak.Tablo 20-21)

B-) Klasik Demokratik Devrimde köylülüğün vurucu, talep maddesi "Köylüye Toprak" biçiminde formüle edilmektedir. Tarımda kapitalizmin gelişimi ve küçük mülkiyet ilişkilerinin yoğunluğu ve tarım proletaryasının sayısal gücü bu talep maddesinin vuruculuğunu düşürmektedir. (Bak.Tablo 28-29) Tarım proletaryasına toprak talebi uygun olmadığı gibi, küçük üreticilerin zaten toprak mülkiyeti bulunmaktadır. Yoksul köylülerin de toprak talebi giderek azalmaktadır. Şehirleşme ve teknolojinin "üstün" görünümü yoksul köylüleri "iş" talebine doğru hızla çekmektedir. Ecevit'in demogojik köy-kent projeleri 1974 yıllarında "umut" ilgi görmüşken, 2000'li yıllar psikolojisinde yoksul köylülere *Şehirleşme ve İş talebinin çekim merkezi* olacağını anlayabiliriz.

C-) "Köylüye Teknik" talebi de 40 yıl öncesine göre köylülüğün kısmen elde ettiği bir paroladır. (Bak.Tablo 16-17) Teknik araçların ve yedek parçaların özellikle benzin-Mazotun pahalılığı, devletçe tespit edilen ürün fiyatları üretici köylülerin problem eksenidir. *"Anti-Tüccar, Anti-Tekel"* ekonomik-demokratik mücadele biçimleri, güç topladıkça ve tarım kapitalistlerini dışlayarak *"Anti-Devletçi"* mücadele taktikleri üretici köylülerin sosyal refahını geliştirmeye yönelik adımlardır. Ayrıca bunlar şehir yoksulları ve proletaryası ile program birliği yapılacak talepterdir.

D-) Demokratik Devrimin klasik bir başka eksenide *Milliyet çelişkilerinin çözümü* çerçevesindedir. Türkiye'de milliyet çelişkilerinin çözümünü artık yapılacak iş olarak görmek (Biz Türklerin) ve program maddesi yapmak Kürt Ulusal Kurtuluş Mücadelesine müdahale ve ukelalık anlamına gelir. Milliyet sorununa yaklaşım bundan böyle *Komünal Ödeşme Programı* çerçevesinde olmalıdır.

E-) Demokratik Devrimin Strateji Planı'nın bir başka gereği orta burjuvaları nötralize etmeyi, mümkün ise yedek güç yapabilmeyi "politika sanatı" haline getirir. Gerekçe olarak orta burjuvaların

tekeller altında ezildikleri ve reel sosyalizmin varlığının somut etkisi ile "burjuva sosyalist" zemine gelişleri olmuştur. Reel sosyalizmin yıkılışları bu sınıfta sol'dan sağ'a doğru hızlı bir savruluşu ve özel mülkiyetlerine görülmemiş bir bağlılığa sürüklemektedir. Nesnel ve öznel gerekçelerle tekelçi kapitalizmin mülkiyet ve ideolojik-politik dünyasına gidenlere; proletaryanın ve onun öncüsü olmaya çalışanların "güle güle" demekten başka strateji planı olamaz. Bu durumda klasik demokratik devrimin orta burjuvaları nötüralize edererek kazanmak politikası *boşa düşeceğinden* bu planı yenilemek ve değiştirmek gerekiyor.

2- SOSYALİST DEVRİM

Bu yorumlardan Demokratik Devrim stratejinin aşıldığı Sosyalist Devrime geçebiliriz anlayışı çıkar mı? Hayır!

A-) Sosyalist Devrim toplum biçimi olarak bütünüyle kapitalizmin tasfiyesini hedefleyen bir program anlayışıdır. Bunun için de ortak mülkiyeti sanayi, tarım, ticaret ilişkilerinde zorunlu kılar. Dolayısıyla mülkiyetsiz işçi sınıfı özgüç, mülkiyetsiz yoksul köylü yedek güçtür. Diğer zümre, tabaka ve sınıflar tasfiye edilmesi gereken düşman kategorisindedir.

Kapitalizmin sanayi ve tarımda eşitsiz gelişimi, özellikle orta ve küçük işletmelerin nicel varlığı bir bütün olarak Sosyalist Devrimin "Anti-Kapitalist" ruhuna uygun düşmüyor. Şöyle ki:

a) Kapitalizmin uzun yıllar sürecindeki gelişimi küçük ve orta işletmeleri tasfiye etmediği gibi; bunlara pay vererek kapitalizmi toplumsal yapımızda benimsetme ve tutunabilme aracı yapmıştır. Küçük işletmelerin üretim ve "gayri safi milli hasılaya" katkısı Almanya'da %10, Amerika'da %6, Türkiye'de %20'dir. Pay alması ise %3.27, 1971'de %4.2, 1982'de %8'dir. Toplumsal mülkiyete en yakın imalat ,sanayiinde bile 170.479 küçük işletme katma değerin %11.69'unu, işgücünün %16.6'ını elinde tutuyor. İmalat sanayiinin 4820 orta ve büyük işletmesi katma değerin %88.31'ini, işgücünün 83.34'ünü sömürüyor. Bu durumda atılacak 'Anti-Kapitalist" parola tekelci kapitalizmin suçlu ve güçlülüğünü küçük işletmelere

paylaştırmak olur ki; bu sınıf mücadelesinin basit hesaplaşmasına bile gerçekçi olamıyor.

b) İmalat sanayi yanında ticaret, hizmet, emlak sektörlerinde şehirlerdeki toplam küçük işletme 3.400.000 civarındadır. Bu rakam sendikalı işçi sayısından fazla olduğu düşünülürse, sosyal yapımızda özel mülkiyet ağının ne denli benimsetildiği kabul edilebilir.

c) İncelememizde (tablo 28) görüldüğü gibi tarımda 3.426.700 işletme 20 dekar ile 199 dekar arasında özel mülkiyetlere bölünmüştür. Tablo 16'da görüldüğü gibi 908.815 adet üretim aracı sahibi vardır Tarım proletaryası sayısından 2 kat daha fazla olan küçük üreticilere *"Toprağın ve üretim araçlarının millileştirilmesi"* parolasını işlemek; hem iktidar mücadelesinde, hem de iktidar oluşumunun ilk yıllarında devrimimize kazandırmadığı gibi, düşman olmayanı düşman etmek gafletine düşürür. İktidar mücadelesinde karşıtın, kuvvetlendirmek, iktidar oluşta üretim verimliliğini düşürmek bizzat *"Sosyalist Devrim"*e geçişi felçleştirir. Sovyet örneğinde görüldüğü gibi 1917'de Sosyalist Devrim parolası atılabilmiş, 1924 NEP Uygulaması ile tekrar Demokratik Devrime geri çekilinmiş. 1929-1932'de Sosyalist Devrime zorla geçilmiş. Ancak zor ile güzellik olmamıştır. V.İ.Lenin gibi devrimler dehası bir modern komün çekirdeğinin Demokratik Devrim'e geri çekilişi (üstelik iktidar günlerinde) "az-sosyalist" ya da güçsüz olduğundan değildir. İnsan üretici gücüne verdiği yüksek değerden, ikna metoduna bağlılıktan, Kültür Devrimini çözmenin vermiş olduğu bilinç ve inançtan kaynaklanır.

C- DEMOKRATİK DEVRİMİN MODERNLEŞTİRİLMESİ

Feodalizmin - tefeci-bezirgan ayağı dışında- tasfiyesi ve tarımda kapitalizmin gelişimi Klasik Demokratik Devrimi geriletiği, Sosyalist Devriminde sosyal yapımıza ileriliği program yapımıza ve onun strateji planına yön vermelidir. Modernlik sözcüğünü feodalizmi tasfiyeyi amaçlamadığı ve sosyalizme geçişi hedeflediği için özellikle kullanıyoruz.

Finans-Kapital, Tefeci-Bezirganlık ve Tarım Kapitalistleri

uzlaşılmaz karşıt güç kapsamındadır.. Sosyal yapımızın üretim, değişim yönetim ilişkileri tamamen bu sınıf ve zümrenin elinde olduğu için, her türlü toplumsal sorunların kaynağı durumundadırlar. Stratejik amaç; bunların mülkiyet ve yönetim biçimlerini ele geçirmektir. Bunların mülkiyetlerini toplumsal mülkiyete dönüştürmek devrimimizin Sosyalist Devrime dönüşebilmesinin ön teminatıdır.

Şehir Orta Burjuvaları yaklaşık 300.000 nicel gücü ile Finans Kapitalin kimliğini olduğu gibi tanıyabilen sınıftır. *"Yeni Dünya Düzeni"* denilen Emperyalistlerin evrensel hegomanyasına teslimiyeti ve ittifakı dolayısıyla karşıt-güç kapsamına geçmişlerdir. Bunları nötralize etmek ya da yedekleştirmek yerine Finans-Kapital ile aralarını açmak politikası denebilir.

Ayrıca Finans kapital egemenliği yok edildikçe birinci derecede karşıt güç olabilecek potansiyal sınıftır.

Zengin köylülük yöresel ve maddi özelliklerine göre yedek-güç ya da nötralize edilebilecek sınıftır.

Küçük üretici köylülük yoksul köylüden daha aktif ve candan işçi sınıfının müttefiki olabilecek durumdadır. Nitekim son yılların kır eylemlerine bakıldığında yoksul köylünün toprak işgalleri görülmez, üretici köylülerin protesto yürüyüşleri egemen eylem biçimidir.

Yoksul köylülük geleceğin işçi sınıfı niceliğine katılacak potansiyel güç olduğu kadar varolan yoksulluğu hem mücadele hem de mülkiyete düşkünlük gibi bir çelişki taşır. Özellikle Ege-Marmara-Akdeniz topraklarının verimliliği bu yörelerin yoksul köylülerinde özel toprak ve teknik taleplerini öne çıkartabilir.

Şehir emekçileri işçi sınıfı çevresinde ona yedek güç olabilecek zaman zaman aktifleştikçe özgüç olabilecek durumdadır. Özellikle İstanbul-Ankara'nın bilinçli emekçileri özgüç kapsamındadır.

İşçi sınıfımız modern üretimin , fiili yaratıcısı olduğundan dolayı modern demokratik devrimimizin özgücü olarak sosyal kurtuluş mücadelesinde yerini almıştır, daha da olacaktır.

KAYNAKÇA

Boratav, Korkut, Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, Birikim Yayınları, Ankara 1981

Kırşehirli, Dr.Hüseyin Himmet, Osmanlı Tarihi, Tarih Bilimi Yayınları, İstanbul 1984.

Kıvılcımlı, Dr.Hikmet,, Tarih Tezi, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1975

Marx , Karl, Kapital I.Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975.

Marx, Karl, Kapitalist Rant Üzerine, Sol Yayınları, Ankara 1976.

Tanyol, Cahit, Traktör Giren 50 Köyde Nüfus Hareketlerin ve İçtimai Değişmelerin Kontrolü, Sosyoloji Dergisi, Sayı 13-4, ayrı basım.

Varlıer, Oktay, Türkiye Tarımında Yapısal Değişme Teknoloji ve Toprak Bölüşümü, T.C.D.P.T. Yayın No; DPT: 1636-SPD: 307, Mayıs 1978.

II.RESMİ YAYINLAR:

M.P.M.Yaymları, Tarım Sektöründe Verimlilik, Ankara 1974.

T.C.D.İ.E., İstatistik Cep Yıllıkları

T.C.D.İ.E., Köy Envanter Etüdleri, 1981.

T.C.D.İ.E., Tarım İstatistikleri Özetleri

T.C.D.İ.E. Tarım Sayımı, 1980

T.C..D.İ.E. Tarımsal Yapı ve Üretim

T.C.Ziraat Bankası, İllere Göre 1980 Tarımsal Üretim Değerleri

T.C.Ziraat Bankası, GAP Tarımsal Kalkınma Sempozyumu 18-21 Kasım 1986

III. SEMİNERLER VE DERGİLER

Işık, Rüçhan, Türkiye'de Tarım Sektöründe Sendikacılık Hareketi, MPM Seminerleri "Tarımsal İşgücü Sorunları Semineri, 16-18 Şubat 1971.

Karayalçın, Murat, "Tarım İşçisi, -İstihdam Koşulları ve Ücretleri MPM Seminerleri. "Tarımsal İşgücü Sorunları Semineri, 16-18 Şubat 1971.

Yılmazer, Mehmet, Kırda Kapitalizmin Gelişimi, Çağdaş Yol Dergisi, sayı:11

XX.Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri, 1 Eylül 1984

DİYALEKTİK
Kitap Dizisi-1

"Önceden bilinmesi gereken temel bir gerçeklik var: Türkiye 20. yüzyılda dünyamızın kapitalist kesiminde yaşıyor. 20. yüzyılın kapitalizminde egemen ekonomi temeli, Batı dilinde finans-kapital, Osmanlıca'da mali sermaye denilen tekelci kapitalizmdir.

Tekelci kapitalizm Batıya 19. yüzyıl sonunda egemen olmuştur. Bir paradoks olmak üzere, Türkiye daha 19. yüzyılın ortalarındanberi finans-kapitalin egemenliği altına girmiştir. Beş on yabancı şirket, Kırım Şavaşı'ndan beri Türkiye'nin ekonomisine, maliyesine, başlıca üretim ve devlet alanlarına pençesini atabilmiştir. Batıdan tek "ileri " olduğumuz yan, bu tekelci sermaye egemenliğine herkesten erken uğrayışımızdır.

Bu gerçeklik açısından ekonomik yapımızın karakteristiğini rakamlarla belirtmek ilginç olur.

Bir ülke ekonomisinin temeli üretim alanıdır. Kapitalizmde iki büyük ve apayrı üretim alanı her gün biraz daha birbirinden uçurumla ayrılır:

1- Sanayi üretimi; 2- Tarım üretimi"..

25.000 TL.